

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН, БІЗНЕСУ
ТА ТУРИЗМУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Вплив ТНК на функціонування світової економіки»

Виконавець: Тілуг Дмитро Вікторович,
група МEB-401

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин, бізнесу
і туризму ФМВ НАУ
Татаренко Наталія Олексіївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«__» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи
Тілуга Дмитра Вікторовича

1. Тема роботи «Вплив ТНК на функціонування світової економіки» затверджена наказом ректора від «26» березня 2024 р. № 441/ст.
2. Термін виконання роботи: з 13 травня 2024 року по 16 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності ТНК на території України, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, матеріали й аналітичні звіти міжнародних компаній: PwC, Fortune Global, Forbes, World Investment Report, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи природи функціонування ТНК, сучасні тенденції впливу діяльності ТНК на функціонування світового господарства, проблематика впливу ТНК на розвиток національної економіки і авіакосмічної галузі України.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 9 таблиць, 20 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	25.03.2024	Виконано
3.	Розкрити теоретичні аспекти природи, функцій і наслідків діяльності ТНК в умовах глобалізації	06.05.2024 – 12.05.2024	Виконано
4.	Дослідити сучасні тенденції впливу діяльності ТНК на функціонування світового господарства	13.05.2024 – 19.05.2024	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати проблематику впливу ТНК на розвиток національної економіки і авіакосмічної галузі України	20.05.2024 – 26.05.2024	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.05.2024 – 30.05.2024	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	31.05.2024	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	01.06.2024	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	03.06.2024	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	03.06.2024	Виконано

8. Дата видачі завдання: «25» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис керівника)

Татаренко Н.О.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис випускника)

Тілуг Д.В.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Вплив ТНК на функціонування світової економіки»: 88 с., 20 рис., 9 табл., 51 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): ТНК, КОНКУРЕНЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ, НДДКР, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ, ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ, АВІАЦІЙНА ГАЛУЗЬ.

Об'єктом дослідження є ТНК в контексті функціонування світової економіки.

Предметом дослідження є механізми впливу і наслідки діяльності ТНК для розвитку глобальної і національних економік та їхніх стратегічно важливих галузей.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити вплив ТНК на функціонування глобальної і національних економік, визначити основні позитивні і негативні наслідки їхньої діяльності та розробити рекомендації для оптимізації цього впливу на національну економіку, зокрема в контексті потреб розвитку національної економіки України.

Методи дослідження: порівняльний та структурний аналіз, факторний аналіз, економіко-математичний, економіко-статистичний, графічний та інші.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розкритті проблематика діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації, а також їхнього впливу на функціонування світової та окремих національних економік.

Значущість виконаної роботи та висновки: інвестиційна діяльність ТНК сприяла розвитку, як світової, так окремим національним економікам. Асиметричність наслідків діяльності ТНК, підкреслює, як позитивні так і негативні аспекти діяльності ТНК.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати для підготовки звітів щодо впливу і наслідків діяльності ТНК для функціонування світової і національних економік.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ПРИРОДА, ФУНКЦІЇ І НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	10
1.1. Механізми та інструменти інтернаціоналізації національних корпоративних капіталів.....	10
1.2. Функції ТНК в умовах глобалізації	19
1.3. ТНК і національні держави.....	24
1.4. Оптимізація структури капіталу ТНК в умовах глобалізації	33
РОЗДІЛ 2	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	38
2.1. Методи оцінки впливу діяльності ТНК на національну та глобальну економіку.....	38
2.2. Тенденції впливу провідних міжнародних ТНК на національні економіки приймаючих країни	45
2.3. ТНК і розвиток авіакосмічних галузей в країнах світу.....	50
РОЗДІЛ 3	
ВПЛИВ ТНК НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І АВІАКОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	58
3.1. Діяльність ТНК як фактор розвитку національної економіки України	58
3.2. Перспективи залучення транснаціонального капіталу в національну економіку.....	66
3.3. Вплив ТНК на розвиток авіакосмічної галузі України	75
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Процес глобалізації досяг якісно нового етапу. Інтенсифікація руху транснаціонального капіталу стає характерним для економік, які відкривають вітчизняний економічний простір для таких специфічних суб'єктів господарювання, як транснаціональні корпорації. Урізноманітнення їхньої господарської діяльності відбувається через розширення інструментарію та виникнення нових форм і шляхів інвестування, реалізацію та розвиток окремих елементів економічних систем. Природа ТНК та глобалізаційних процесів тісно пов'язані між собою – в їхній основі на першому місці економічна ефективність, вигода як наслідки від діяльності як світової економіки, так і компаній. На цій основі досягається синергія їхніх цілей і результатів. Зростання ролі і економічної ваги ТНК перш за все прослідковується у складних та комплексних формах кооперації, у виробничих процесах, які завіюють різноманітні комбінації факторів виробництва з усього світу.

ТНК змінюють суть світової економіки, з кожним роком породжуючи принципово нові форми взаємодії країн і виробництв, що потребує особливої уваги з боку дослідників. Крім, того необхідно переоцінити значимість ролі ТНК в сучасних умовах, оскільки вони наразі стали основними виробниками суспільних і матеріальних благ та пропонують нові форми їхньої реалізації, є кінцевими виробниками товарів або важливих елементів на шляху матеріалізації більш складних форм благ, і, тим самим, визначають сучасне обличчя світових виробничих процесів.

Окремим важливим аспектом, який потребує особливих підходів і визначає актуальність даного дослідження, у нинішніх умовах виступає реагування національних економік та урядів на процеси, їхня взаємодія з ТНК і наслідки такої взаємодії. Зокрема, оцінка доцільності використання протекціоністських заходів або відкритості економіки в контексті руху транснаціонального капіталу і товарів дає змогу проаналізувати відповідність умов і наслідків національним економічним

інтересам та визначити об'єктивні і суб'єктивні перешкоди функціонуванню ТНК на економічному просторі відповідних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження впливу ТНК на функціонування світової економіки присвячені праці О. Г. Білоруса, В. С. Будкіна, , І. В. Бураковського, М. А. Дудченка, С. Ене, Д. Г. Лук'яненка, В. Є. Новицького, Є. Г. Панченка, Ю. М. Пахомова, О. В. Плотнікова, Л.М. Побоченко, , О. І. Рогача, В. В. Рокочої, А. П. Румянцева, В. П. Степаненка, Дж. Стрикленда, А. Томпсона, А. А. Чухна.

Висвітленню даної проблеми також присвячено наукові праці викладачів кафедри міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму ФМВ НАУ І. Набок, К. Сидоренко, О. Плотникова, Л. Побоченко, А. Румянцева, Н. Татаренко.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити вплив ТНК на функціонування глобальної і національних економік, визначити основні позитивні і негативні наслідки їхньої діяльності та розробити рекомендацій для оптимізації цього впливу на національну економіку, зокрема в контексті потреб розвитку національної економіки України.

Згідно визначеної мети завданнями роботи є:

- визначити механізми та інструменти інтернаціоналізації національних корпоративних капіталів;
- розкрити функції ТНК в умовах глобалізації;
- охарактеризувати взаємодію ТНК і національних держав;
- дослідити оптимізації структури капіталів ТНК в умовах глобалізації;
- проаналізувати методи оцінки впливу діяльності ТНК на національну та глобальну економіку;
- оцінити тенденції впливу провідних міжнародних ТНК на національні економіки приймаючих країн;
- розглянути ТНК і розвиток авіакосмічних галузей в країнах світу;
- проаналізувати діяльність ТНК як фактор розвитку національної економіки України;

– дослідити перспективи залучення транснаціонального капіталу в національну економіку України;

– оцінити вплив ТНК на розвиток авіакосмічної галузі України;

Об'єктом дослідження є ТНК в контексті функціонування світової економіки.

Предметом дослідження є механізми впливу і наслідки діяльності ТНК для розвитку глобальної і національних економік та їхніх стратегічно важливих галузей.

Методологія дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять як загальнонаукові так і спеціальні методи наукових досліджень, зокрема методи системного підходу, порівняльного аналізу, системно-аналітичний, статистичний, аналізу та синтезу, узагальнення, абстрактно-логічний.

Теоретичною та аналітичною основою дослідження є праці провідних фахівців у сфері дослідження природи і сутності ТНК, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності ТНК на території України, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, матеріали й аналітичні звіти міжнародних компаній: PwC, Fortune Global, Forbes, World Investment Report, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).

Апробація результатів дослідження. Окремі положення кваліфікаційного дослідження висвітлено в наукових публікаціях:

Тілуг Д.В. Аналіз впливу економічних криз на провідні ТНК авіабудівної галузі США // Міжнародна наукова-практична конференція «ФІНАНСОВА АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ», 15 травня 2024 року, Київ, КНУ. – К: КНУ, 2024. – С. 72-76.

Тілуг. Д.В Аналіз авіабудівної корпорації «Boeing» // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 року, Київ, НАУ. – К: НАУ, 2024. – С. 142-143.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних

джерел. В роботі розміщено 9 таблиць, 20 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 51 найменувань на п'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРИРОДА ФУНКЦІЇ І НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Механізми та інструменти інтернаціоналізації національних корпоративних капіталів

Поняття інтернаціоналізації являється ключовим елементом в сучасному глобалізованому світі. При формулюванні суті цього процесу, слід виділити сильний еволюційний та природний характер цього явища, особливо розглядаючи його в рамках діяльності національних суб'єктів господарювання, при цьому пам'ятаючи, що їхні мотиви і стратегії переважно характеризуються максимізацією прибутку. Ця проста категорія формує більш складні форми та методи інтернаціоналізації діяльності суб'єктів господарювання і найбільш масштабно реалізується транснаціональними корпораціями. Глобалізаційний характер діяльності ТНК прослідковується майже у всіх сферах господарської діяльності компаній[19].

ТНК генерують близько 80% світової торгівлі товарами і послугами (з цієї частки близько 30% припадає на внутрішньо-фірмову торгівлю), створюють близько 80 мільйонів робочих місць по всьому світу. У 2020 році загальний обсяг ПШ, значну частину яких забезпечують ТНК, склав приблизно 1 трлн. дол. США. Близько 70% глобальних ПШ припадає на країни, що розвиваються, зокрема Китай, Індію та Бразилію. ТНК є важливими джерелами інновацій. У 2020 році на дослідження і розробки (R&D) найбільші ТНК витратили понад 700 млрд. дол. США. Наприклад, такі компанії, як Amazon, Alphabet (Google) і Microsoft, інвестували в R&D понад 20 млрд. дол. США кожна, що свідчить про значну роль ТНК у розвитку нових технологій та інновацій.

Галузева структура ТНК є досить різноманітною. Згідно даними UNCTAD, приблизно 63% діяльності припадає на сектор послуг, 32% – на виробничий сектор і 5% – на первинний сектор (включаючи сільське господарство, видобуток корисних

копалин та нафту). Внутрішньо, галузевий розподіл виглядає наступним чином: технології та інформаційні технології (22%), фінансові послуги (19%), нафтова і газова промисловість (14%), автомобільна промисловість (11%), фармацевтика і біотехнології (9%), споживчі товари (8%), промислові товари (7%), комунікації та медіа (6%) та харчова промисловість (3%) [39, 50, 11].

Транснаціональні корпорації – це суб'єкти господарювання, які утворились на основні національного капіталу та згодом їхня діяльність набула міжнародного характеру (рис. 1.1):

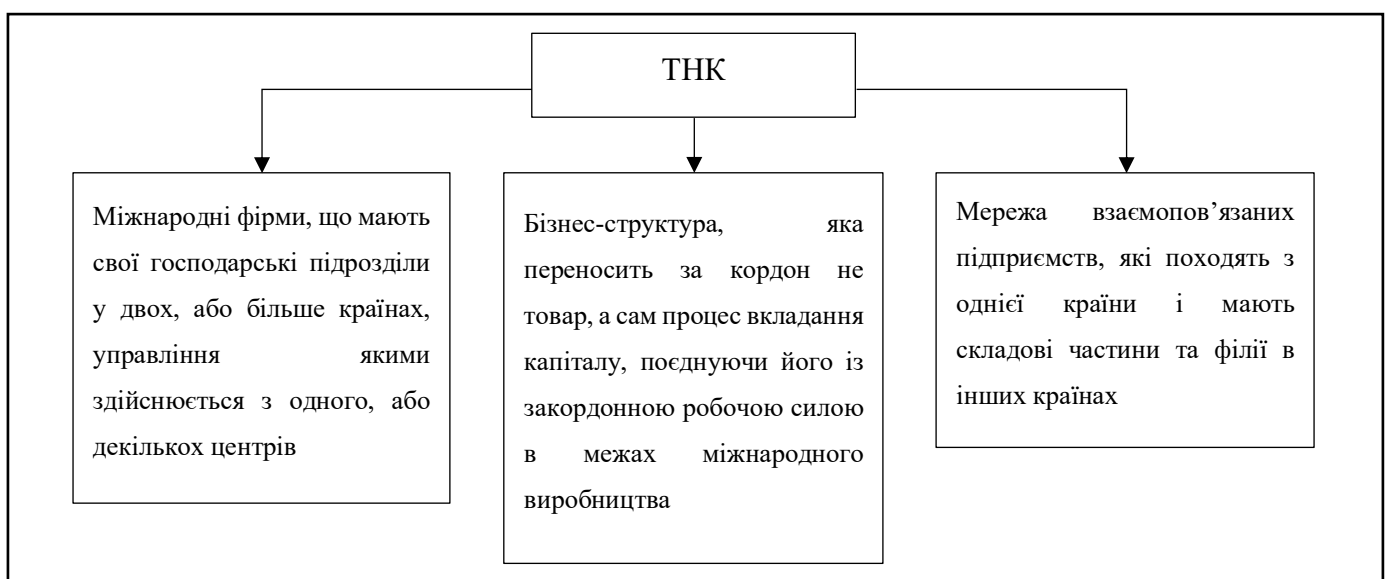

Рис 1.1. Визначення поняття ТНК.

Примітка. Побудовано автором за даними джерела [3, с.102].

Ключовим аспектом виступає ідентифікація такої господарської одиниці, як ТНК, адже наявність тільки глобальної стратегії ведення бізнесу не передбачає ідентифікацію компанії, як ТНК. Так, спеціальною агенцією ЮНКТАД розроблена відповідна класифікація, яка на основі певних параметрів визначає приналежність: Річний оборот, що перевищує 1 млрд. дол. США; філій не менш ніж у шести країнах; частка реалізованих товарів за кордоном країни-базування, не менше 20%; наявність 25% активів компанії за межами країни-базування; частка зайнятого персоналу у закордонних філіях не менше 25% [3, с. 104].

Основні причини інтернаціоналізації національних корпоративних капіталів є різноманітними. Причиною цьому є комплексність та складність стратегій, і визначаються галузевими та територіальними особливостями приймаючої країни, якими керуються ТНК при розробці своїх стратегій. Просування на зовнішні ринки (виробничі, сировинні, товарні, послуг, робочої сили, тощо) забезпечуються уже набутими конкурентними перевагами, а саме: інформаційна обізнаність з економічними і політичними особливостями різних країн; володіння значимим ресурсами, технологіями, управлінською майстерністю та здатність до їх оперативного переміщення; можливість реалізації ефекту масштабу [4, 5].

Розглядаючи механізми та інструменти інтернаціоналізації діяльності ТНК, слід відмітити, що переважна більшість з існуючих компаній застосовують всі наявні інструменти поширення свого впливу та географії господарської діяльності. В ТНК присутні механізми виробничої структури інтернаціоналізації діяльності[3. с.105]:

1. Горизонтальна інтеграція – материнська компанія організовує виробничі процеси на створення однакової або подібної продукції.
2. Вертикальна інтеграція – виробничі потужності, які знаходяться за кордоном задіяні в створенні продукції, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах.
3. Роздільна інтеграція – підрозділи, що розташовані в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані.

Процеси інтернаціоналізації національних капіталів ТНК виникають поступово з нарощенням обсягів виробництва та реалізації продукції, підвищенням рівня конкуренції на ринках, зростання регуляторного впливу уряду на діяльність ТНК, суспільні настрої та глобальні тенденції. Інтернаціоналізація національних корпоративних капіталів транснаціональними корпораціями (ТНК) спричинена такими ключовими факторами [16]:

- потребою в розширенні ринків: постійний пошук ринків для реалізації продукції дає можливість компанії підвищити дохідність або зменшити витрати на виробництва продукції. Особливо це набуває актуальності в висококонцентрованих або насичених ринках з сильною конкуренцією;

– дефіцит сировини: в залежності від капіталомісткості продукції, цей фактор має значну роль. Доступ та можливість експлуатувати джерела необхідної сировини дає змогу покращити конкурентне становище компанії на ринку;

– потреба у НДДКР: актуальність інвестицій в НДДКР характеризується зростанням рівня конкуренції. Наявність технологій, які безпосередньо позитивно впливають на продукції компанії. Часто здійснюються шляхом прямих іноземних інвестицій в капітал іноземної компанії або безпосередньо створенням відповідних центрів НДДКР в країні-базування;

– політичною кон'юктурою: Динамічність подій, як в країні-базування, так і в приймаючій країні можуть зашкодити стабільності та прибутковості ТНК, що ставить під загрозу стабільність перспектив розвитку;

– потребою диверсифікації ризиків: як і з політичною кон'юктурою, капітал ТНК зазвичай розподілений відносно пропорційно між країнами, задля мінімізації ризиків. Надмірна концентрація активів в однієї країні, може спровокувати значні збитки для компанії у разі втрату контролю над ними.

Основними мотивами інтернаціоналізації діяльності ТНК являється пошук нових перспектив реалізації своїх конкурентних переваг, надлишок вітчизняного капіталу в країнах-оперування ТНК, асиметричність розвитку країн та відповідно наявність порівняльних переваг тощо. Важливим фактором інтернаціоналізації діяльності ТНК виступають політична кон'юнктура та потреба в диверсифікації ризиків. Динамічність подій в політичному середовищі країн та слабкість законодавчої гілки влади створює відповідні умови для функціонування ТНК, що являється фактором стабільності та збереження активів компанії.

Окремим фактором, який зосереджує увагу ТНК являється R&D центри, технологічні парки, які за умов відповідного регуляторного середовища можуть сформувати комфортні умови для функціонування ТНК (див. Рис. 1.2).

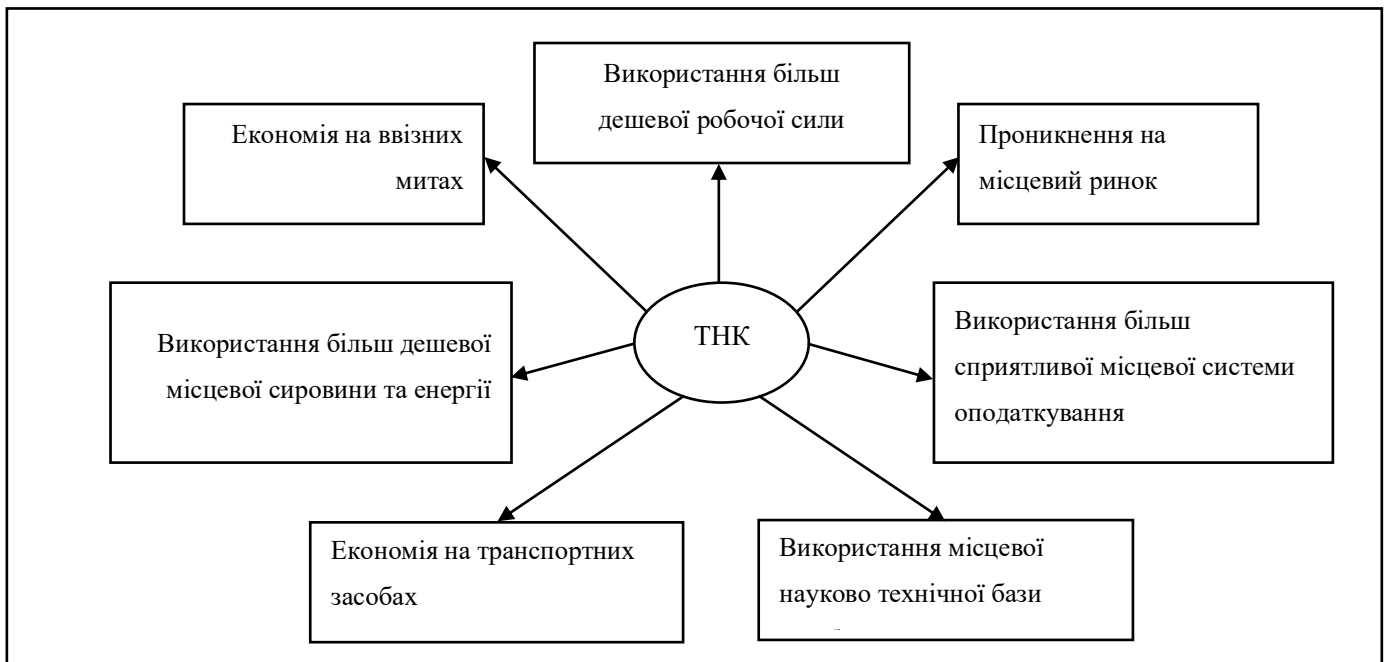

Рис 1.2. Економічні цілі ТНК.

Примітка. Побудовано автором за даними джерела [19].

Представлені механізми та інструменти інтернаціоналізації капіталів ТНК мають свої ситуативні та географічні особливості, що обумовлюють доцільність та рентабельність інвестицій. Інтернаціоналізація національних корпоративних капіталів може призвести до зростання доходів через розширення ринків та збільшення клієнтської бази. Це також може допомогти компаніям знизити виробничі витрати завдяки перенесенню виробництва в країни з нижчими витратами на працю та ресурси. Крім того, компанії можуть зменшити ризики, диверсифікуючи свої діяльності в різних економіках.

Окремого аспекту набуває саме рентабельність від реалізації вищезазначених форм інтернаціоналізації, адже зазвичай стратегій ТНК мають комплексний характер стратегій, які націлені на довгостроковий ефект, тобто побудова стратегій з використанням зазначених інструментів ретельно оцінюється на ризики та перспективи застосування. Інтернаціоналізація корпоративного капіталу важлива, оскільки вона дозволяє компаніям розширювати ринки збуту, диверсифікувати ризики, оптимізувати витрати та сприяє обміну інноваціями і технологіями. (див. Табл. 1.1).

Механізми та інструменти інтернаціоналізації корпоративного капіталу

	Інструменти	Особливості використання	Передумови використання
Інвестиції	Прямі іноземні інвестиції	Інвестиції у капітал компанії направленні з метою отримання прибутку та контролю на управлінськими рішення	Основним мотивом є отримання повного контролю на об'єктом інвестування.
	Портфельні інвестиції	Інвестиції у капітал компанії, фінансові інструменти та інші активи, з метою отримання прибутку.	Для компанії це може бути інструментом отримання додаткового прибутку за умов наявності надлишкових ресурсів або відсутності альтернативи для інвестицій
	Інвестиції у НДДКР	Створення центрів НДДКР, самостійно або вкладання капіталу вже в існуючі R&D центри з метою дослідження, тестування та створення зразків нової продукції.	Зазвичай ТНК організують та інвестують у НДДКР для зменшення вартості продукції, диференціація якісних та кількісних характеристик продукції, навчання персоналу, акумуляції технологічного майна компанії.
Співпраця	Стратегічні альянси	Корпоративні договірні об'єднання ресурсів двох та більше компаній, без застосування механізмів злиття та поглинання з метою реалізації спільної комерційної політики.	Специфіка застосування стратегічних альянсів полягає одночасно у галузевому направленні, так і на основі співробітництва, а також для кожного окремого учасника цього об'єднання. Такий вид співробітництва чітко обумовлює предмет співпраці та місце співробітництва, надання пільг та ринків для своєї діяльності, а також прав та обов'язків.
	Спільне підприємство	Створення спільних підприємств з резидентами країни, де компанія має намір реалізувати свою комерційну діяльність.	Для ТНК входження на нові ринки має певні перешкоди у вигляді нормативних, правових та соціокультурні особливості ринку приймаючої-країни.

Примітка. Складено автором на основі джерела [1].

Побудова якісної структури ТНК та делегування відповідних функцій є ключовим процесом в налагодженні роботи компанії. Материнська компанія зазвичай виконує стратегічні, управлінські та координаційні функції, тоді як дочірні підрозділи зосереджуються на операційній діяльності (див. Рис. 1.3).

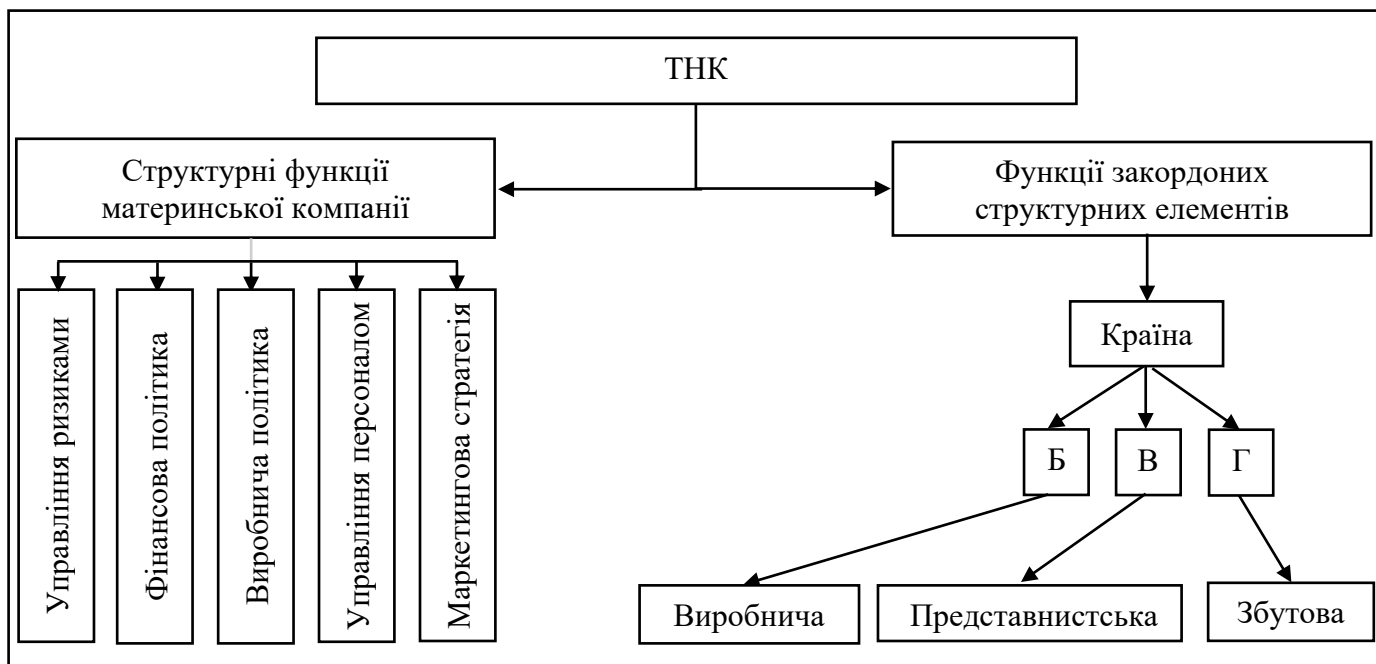

Рис 1.3. Внутрішня структура ТНК.

Примітка. Побудовано автором за даними джерел [3, с.111; 18; 19].

Материнська компанія транснаціональної корпорації виконує ряд важливих функцій, спрямованих на забезпечення стратегічного управління та координації діяльності всієї корпорації на глобальному рівні. Управління ризиками включає ідентифікацію, оцінку та мінімізацію різних ризиків, таких як фінансові, операційні та політичні. Наприклад, материнська компанія може впроваджувати системи моніторингу для запобігання фінансовим втратам у випадку валютних коливань на міжнародних ринках. Фінансова політика охоплює планування та управління фінансовими ресурсами корпорації. Це включає розробку бюджету, управління капіталом та інвестиціями. Наприклад, материнська компанія може оптимізувати податкове планування, розміщуючи фінансові активи в країнах з вигіднішим податковим режимом для мінімізації податкових витрат. Виробнича політика полягає у визначенні глобальних стандартів та технологій виробництва, координації виробничих процесів між різними підрозділами та впровадженні інновацій. Наприклад, материнська компанія може впроваджувати нові виробничі технології, що дозволяють зменшити витрати на виробництво і підвищити якість продукції, як це робить Apple з впровадженням роботизованих виробничих ліній. Управління

персоналом включає розробку та впровадження глобальних стратегій управління людськими ресурсами, підбір, навчання та розвиток персоналу. Наприклад, Google розробляє глобальні програми навчання для своїх працівників, щоб забезпечити високий рівень компетенції та відповідність корпоративним цілям. Маркетингова стратегія передбачає розробку глобальних маркетингових стратегій, управління брендом та дослідження ринку. Наприклад, Coca-Cola адаптує свої рекламні кампанії до локальних ринків, використовуючи глобальні стратегії, але враховуючи культурні особливості та вподобання споживачів у різних країнах (див. Рис. 1.3).

Дочірні закордонні підрозділи ТНК виконують операційні функції, спрямовані на ефективне виробництво, представництво та збут продукції на місцевих ринках. Виробнича функція полягає в організації виробничих процесів, контролі якості продукції та оптимізації витрат відповідно до стандартів і технологій, визначених материнською компанією. Наприклад, дочірній підрозділ автомобільного концерну Toyota в США забезпечує локальне виробництво автомобілів, дотримуючись високих стандартів якості та ефективності.

Представницька функція включає представлення інтересів материнської компанії на локальному ринку, підтримку зв'язків з місцевими органами влади, бізнес-партнерами та іншими зацікавленими сторонами. Наприклад, дочірній підрозділ Siemens у Бразилії взаємодіє з урядом та місцевими партнерами для сприяння розвитку інфраструктурних проєктів, забезпечуючи тим самим присутність компанії на важливому ринку.

Збутова функція зосереджена на розробці та впровадженні локальних маркетингових стратегій і тактик для просування продукції на ринку, організації системи дистрибуції та продажів, а також забезпеченні обслуговування клієнтів. Наприклад, дочірній підрозділ Nestlé в Індії адаптує свою продукцію до місцевих смакових вподобань та культурних особливостей, розробляючи ефективні маркетингові кампанії для збільшення продажів та підтримки високого рівня задоволеності покупців.

Таким чином, закордонні дочірні підрозділи забезпечують виконання оперативних функцій, спрямованих на ефективне виробництво, представництво та

збут продукції, адаптуючи діяльність до специфіки локальних ринків та забезпечуючи успішну реалізацію стратегічних цілей материнської компанії.

Розподіл функцій між материнською компанією та закордонними дочірніми підрозділами є критично важливим для успішного функціонування транснаціональної корпорації. Материнська компанія забезпечує стратегічне управління, координацію та інтеграцію діяльності, впроваджуючи передові стратегії в управлінні ризиками, фінансах, виробництві, персоналі та маркетингу. Це дозволяє корпорації підтримувати високі стандарти, ефективно використовувати ресурси та адаптуватися до глобальних викликів.

Закордонні дочірні підрозділи зосереджуються на оперативній діяльності, забезпечуючи ефективне виробництво, локальне представництво та збут продукції. Вони адаптують корпоративні стратегії до специфіки місцевих ринків, що дозволяє корпорації задовольняти потреби місцевих споживачів, підтримувати високий рівень обслуговування та зберігати конкурентоспроможність. Цей синергетичний підхід, де стратегічне управління материнської компанії поєднується з операційною ефективністю закордонних підрозділів, забезпечує стабільний розвиток, глобальну присутність та довгостроковий успіх транснаціональної корпорації.

Аналізуючи природу інтернаціоналізації національних капіталів ТНК доцільно зазначити, що цей процес є об'єктивним в рамках реалізації економічної експансії ТНК на закордонних ринках використовуючи всі наявні механізми інтернаціоналізації національних капіталів ТНК. Для кожної окремої ТНК мотиви виходу за межі національних економічних кордонів є різноманітними, однак ключовими являється: пошук нових перспектив реалізації своїх конкурентних переваг, надлишок вітчизняного капіталу в країнах-оперування ТНК, асиметричність розвитку країн та відповідно наявність порівняльних переваг тощо. Основними механізмами інтернаціоналізації національних капіталів являються інвестиції та співробітництво, які зазвичай використовуються в комбінації та дають змогу значно поширювати свій вплив в контексті майже всіх наявних видів господарської діяльності. Побудова стратегій збуту, інвестицій є корисними мотивами ТНК задля

максимізації свого прибутку та збереження активів від впливу різноманітних процесів, таких як інфляція, експропріації, екологічні фактори тощо.

1.2. Функції ТНК в умовах глобалізації

Транснаціональні корпорації та глобалізаційні процеси у світі являються взаємозалежними. Глобалізаційний характер діяльності ТНК прослідковується в самих принципах існування цього виду компаній, своєю глобальною присутністю та значним набором господарської операцій, які одночасно реалізують ці компанії. Наслідки глобалізаційних процесів у світі породили політику поступової лібералізації та двостороннього співробітництва, відкриття окремих країн для іноземних інвестицій, що в свою чергу може створити нові робочі місця, підвищення середнього доходу громадян. Однак, в даному контексті такі компанії задля максимізації прибутку та вигод – можуть порушувати національне законодавство, використовувати понад нормово робочу силу або експлуатація природних ресурсів, яка шкодить екології та якістю життя місцевих жителів.

Іншим важливим аспектом виступає безпосередньо господарська діяльність ТНК на внутрішніх та закордонних ринках, зазвичай це стосується експорт/імпорتنих операцій стосовно товарів та послуг, об'єктів інтелектуальної власності тощо. Взаємозалежність транснаціональних корпорацій (ТНК) та глобалізаційних процесів важлива, оскільки ТНК стимулюють економічне зростання, створюють робочі місця, та сприяють трансферу технологій і знань між країнами. Вони розвивають глобальні ланцюги постачань, оптимізують використання ресурсів та інвестують у інфраструктуру. Глобалізація, у свою чергу, дозволяє ТНК розширювати ринки збуту та підвищувати ефективність своєї діяльності, що сприяє інтеграції світової економіки і збільшує економічну взаємозалежність країн. Окремим є те, що ТНК переважно націлені на закордонні ринки, тобто поступово зростання світової економіки та відносно пропорційний ріст окремих економік світу призвело до збільшення використання факторів виробництва, які задіяні у виготовленні товарів та послуг, тобто інтенсивніше використання фінансового, фізичного та

інтелектуальних капіталів та окремо, найважливішого це – праці, тобто створення нових робочих місць (рис. 1.4):

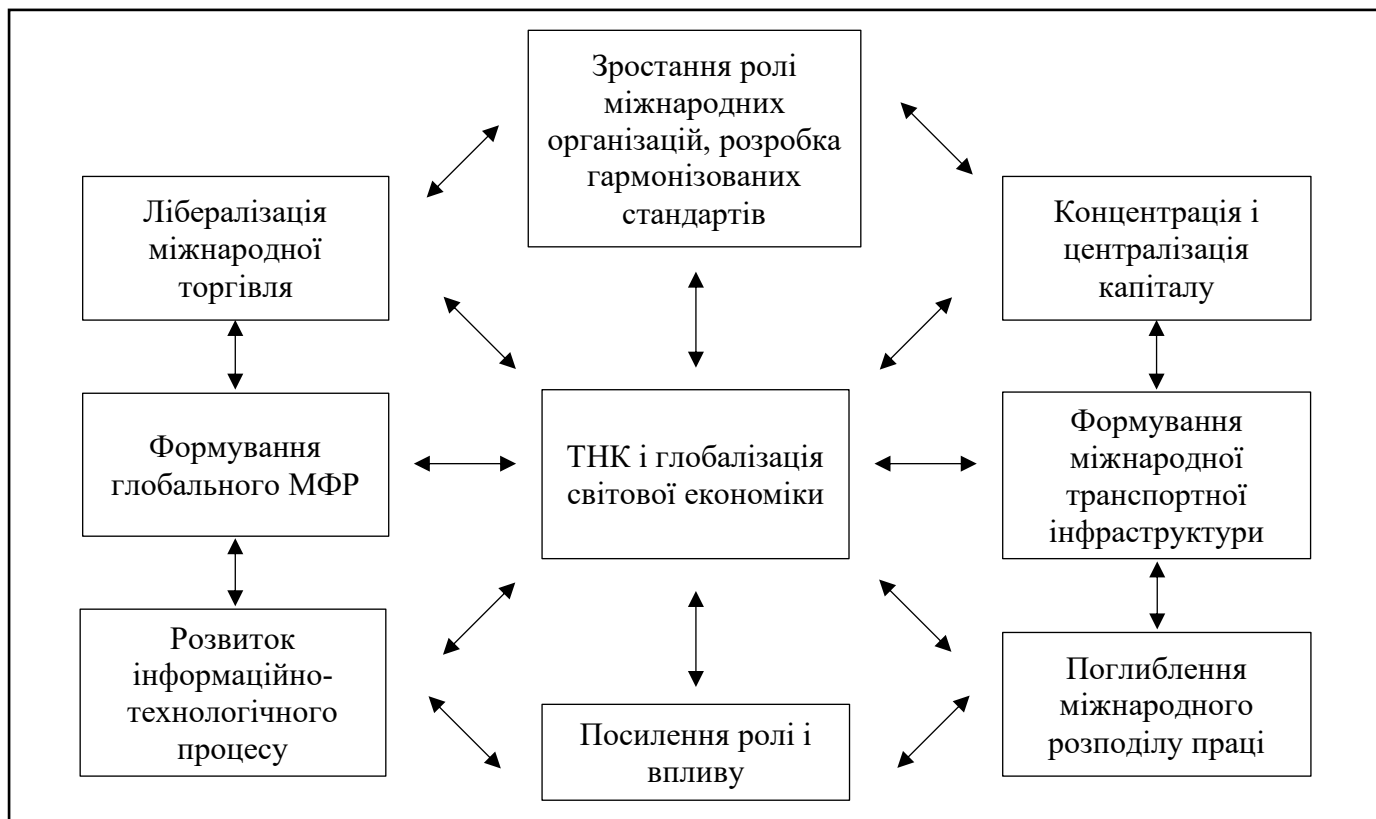

Рис 1.4. Взаємозалежність природи ТНК та глобалізаційних процесів.

Примітка. Побудовано автором за даними джерел [3, с. 91-102; 18].

Окремо, слід зазначити, що масштабність та стратегічність діяльності ТНК має прямий або опосередкований вплив на всіх економічних рівнях [18]:

1. Мікро рівень: ТНК впливають на поведінку окремих споживачів, працівників та конкурентів, які діють на ринку. Оперуючи на ринках ТНК часто привносять передові технології та методи управління для підвищення ефективності виробництва, що безпосередньо впливає на кон'юнктуру ринку. Завдяки своїм масштабам, ТНК можуть виробляти продукцію поза нормальними показниками граничних витрат, що в свою чергу може спричинити більш жорстку цінову конкуренції. Маючи значні фінансові ресурси та окремі переваги для робочої сили, ТНК забезпечують робочі місця та встановлюють стандарти умов праці, що можуть

відрізнятися від місцевих норм, таким чином акумулюючи місцеві інтелектуальні ресурси на своїх підприємствах.

2. Макрорівень: Певні ТНК можуть мати значний вплив на окремі економіки країн. ТНК привносять іноземні інвестиції на місцеві ринки, що має переважно позитивні наслідки для економіки, адже в країну імпортується іноземний капітал, що впливає на валютний курс, ринок праці. Такий вид ПІІ, як “Green-field”, передбачає побудову господарських об’єктів компанії залучаючи місцеві компанії, робітників та владу, окремо будуються інфраструктура навколо цих об’єктів.

3. Мега рівень: Зважаючи на значимість ТНК в контексті глобальної економіки вони формують економічні, соціальні та в окремих випадках політичні тренди. ТНК можуть брати участь у формуванні міжнародних торговельних угод і регуляторних рамок між країнами. Сприяють поширенню глобальних стандартів у сферах якості, безпеки, екології та корпоративної відповідальності. Вони також впливають на культурні взаємодії та глобальні споживчі тренди, поширюючи продукти та бренди, що формують сучасний спосіб життя, що формують сучасний спосіб життя.

Основні функції ТНК в контексті глобалізаційних процесів опосередковуються: внеском ТНК у фінансового сектор глобальної економіки, а саме: контролюють третину виробничих капіталів приватного сектору усього світу; контролюють до 90% прямих інвестицій закордоном; скупні валютні резерви ТНК у кілька разів більше, ніж резерви всіх центральних банків світу разом узятих, ТНК ж часто роздають обмінні валютні операції як найбільш вигідне джерело своїх прибутків, виробляють понад 25% світового ВВП, а також специфікою діяльності компаній та її вагою в рамках національної або глобальної економік. Інтенсифікація глобалізаційних процесів транснаціональними корпораціями (ТНК) приносить чимало позитивних наслідків для світової економіки, але водночас породжує низку серйозних проблем. Великі ТНК можуть призводити до зростання економічної нерівності(за умов відповідного регуляторного поля), оскільки вони часто концентрують значні фінансові активи, інтелектуальні ресурси та владу під своїм контролем. Це може призвести до відтоку ресурсів з менш розвинених країн, що послаблює їхні

національні економіки. ТНК також можуть негативно впливати на працевлаштування, зміщуючи місцеві підприємства і монополізуючи традиційні галузі національної економіки. Це також може призвести до втрати робочих місць та погіршення умов праці, оскільки корпорації намагаються мінімізувати витрати. Однак, в даному контексті такі компанії задля максимізації прибутку та вигод – можуть порушувати національне законодавство, використовувати понаднормово робочу силу або експлуатація природних ресурсів, яка шкодить екології та якістю життя місцевих жителів.

Транснаціональні корпорації (ТНК) посідають вагомую роль у міжнародному поділі праці як у внутрішньо фірмовому, так і міжфірмовому контекстах. Внутрішньо фірмовий поділ праці проявляється в організації глобальних ланцюгів постачання, де різні етапи виробництва розміщуються в різних країнах залежно від їхніх порівняльних переваг. Це дозволяє ТНК знижувати витрати та підвищувати ефективність. Наприклад, науково-дослідні роботи можуть проводитися в країнах з високим рівнем технологій, тоді як виробництво продукції відбувається в країнах з дешевшою робочою силою.

У міжфірмовому поділі праці ТНК активно використовують аутсорсинг, субпідряд, стратегічні альянси та партнерства. Вони замовляють певні виробничі завдання або послуги у спеціалізованих компаній, що дозволяє зосередитися на ключових компетенціях і зменшити витрати.

ТНК також укладають стратегічні альянси з іншими компаніями для спільної розробки технологій і виходу на нові ринки, створюють спільні підприємства з місцевими фірмами, що дозволяє використовувати місцеві знання та ресурси, а також використовують франчайзинг і ліцензування для розширення своєї присутності з меншими інвестиціями.

Таким чином, участь ТНК у міжнародному поділі праці полягає в оптимізації внутрішніх виробничих процесів і тісній співпраці з іншими компаніями для ефективного використання глобальних ресурсів і максимізації конкурентних переваг на світовому ринку (див. Рис.1.5).

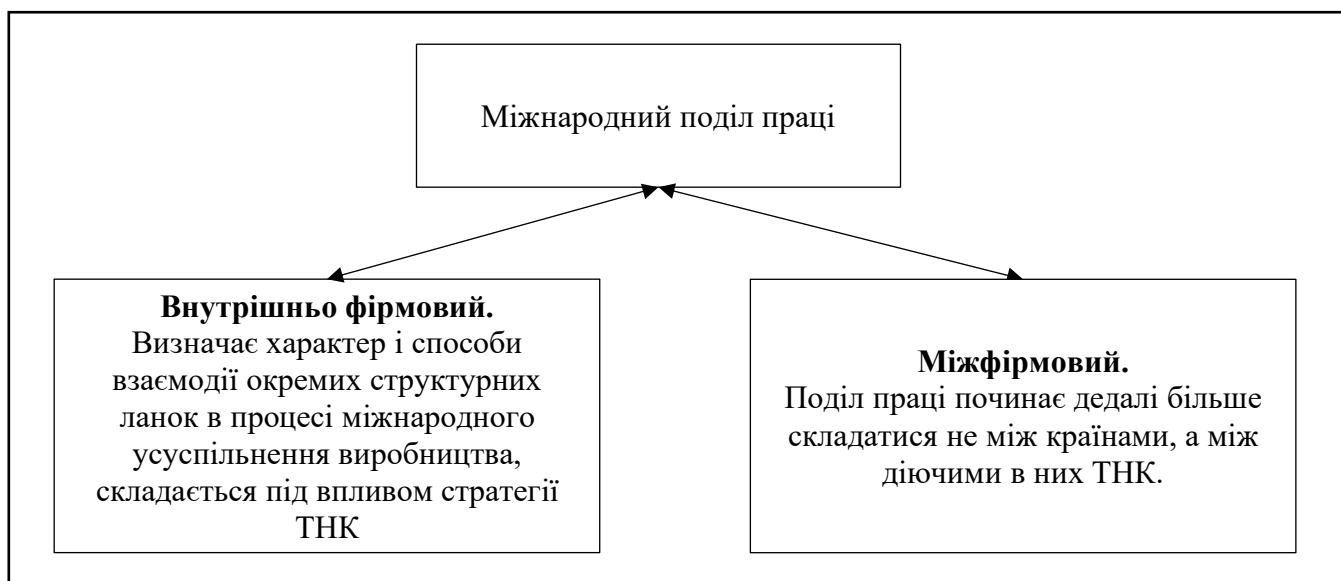

Рис 1.5. Участь ТНК у міжнародному поділі праці.

Примітка. Побудовано автором за даними джерел [1, с.81; 16].

Крім того, масштабна діяльність ТНК часто асоціюється з екологічними проблемами, як-от забруднення довкілля та надмірне використання природних ресурсів, що призводить до деградації екосистем і зниження біорізноманіття. Також існує ризик культурної гомогенізації, коли ТНК сприяють поширенню однорідної глобальної культури, що може придушити місцеві культури та традиції. Водночас, зростання впливу ТНК може обмежувати політичну суверенітет країн, оскільки корпорації можуть впливати на внутрішні закони та політики, щоб захистити свої інтереси. Такий стан речей вимагає від урядів та міжнародних організацій вжиття заходів для регулювання діяльності ТНК, щоб забезпечити збалансований розвиток і захист прав людини [2].

1. Поглиблення міжнародного поділу праці. Створюючи горизонтально або вертикально інтегровані підприємства ТНК посилюють взаємозалежність та кооперації між своїми дочірніми компаніями, таким чином інтернаціоналізуючи виробничі процеси.

2. Паралельно розвитку світової економіки, інтенсифікація інвестиційної та торговельної діяльності. Основа господарської діяльності ТНК, яка безпосередньо

стосується проникненню іноземного капіталу, товарів та послугу на закордонні ринки.

3. Збільшення ваги НДДКР в контексті конкурентної боротьби. Середовище в якому функціонують сучасні ТНК характеризується високим ступенем конкуренції, переважно в контексті технологічної. Саме інвестиції у НДДКР та інші методи диференціації продукції компанії, які їй дають змогу зменшити витрати на виробництво або покращити певні якісні характеристики продукції дає змогу посісти краще ринкове становище, а для споживачів отримати більш якісну продукцію.

Можна резюмувати, що транснаціональні корпорації відіграють значну роль у процесах глобалізації, впливаючи на мікро-, макро- та мега економічних рівнях. Основні функції ТНК включають глобалізацію виробництва, розширення міжнародних ринків і трансфер технологій. Ці корпорації ефективно розподіляють виробничі операції на міжнародному рівні, шукаючи географічні та економічні переваги, що забезпечують їм конкурентну перевагу. Вони також відкривають нові ринки та впроваджують новітні технології і управлінські практики в різних країнах, сприяючи місцевому економічному розвитку. Проте, з інтенсифікацією глобалізації, ТНК також привносять ряд викликів, таких як зростання економічної нерівності, втрата місцевих робочих місць, екологічне забруднення, та культурну гомогенізацію. Ці корпорації можуть впливати на політичні та економічні рішення в країнах присутності, обмежуючи національну суверенність та підігруючи своїм корпоративним інтересам. Таким чином, ТНК є могутніми гравцями у глобалізованій економіці, які вносять значний вклад у світовий економічний розвиток, але також потребують уважного регулювання та контролю для забезпечення збалансованого і справедливого глобального розвитку.

1.3. ТНК і національні держави

Налагодження взаємодії між представниками ТНК та функціонерами виконавчої місцевої або центральної влади має значення для обох сторін, адже надає можливість окреслити перспективу майбутньої співпраці та встановити пріоритетні

напрямки роботи. Діяльність транснаціональних корпорацій має значний вплив на національну державу приймаючої країни. Позитивні наслідки включають створення робочих місць, підвищення рівня кваліфікації працівників та впровадження нових технологій, що сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності. Водночас ТНК можуть сприяти збільшенню іноземних інвестицій і валютних надходжень, що позитивно позначається на економічному балансі держави. Однак існують і негативні аспекти. Наприклад, ТНК можуть експлуатувати природні ресурси приймаючої країни, що призводить до екологічного забруднення та виснаження ресурсів. Крім того, вони часто використовують свою економічну вагу для отримання пільгових умов, що може послаблювати місцеві компанії і призводити до монополізації ринку. Також можливі випадки порушення трудових прав і низька оплата праці працівників, що працюють на ТНК, особливо в країнах з низьким рівнем захисту працівників. Вплив ТНК на культурну сферу може бути суперечливим: з одного боку, вони сприяють культурному обміну та глобалізації, з іншого – можуть призводити до культурної уніфікації та втрати національної ідентичності (рис.1.6):

Рис 1.6. Взаємодія держав стосовно регулювання діяльності ТНК.

Примітка. Побудовано автором за даними джерел [1, с.27; 14].

Для компанії така взаємодія дає змогу оперативно вирішувати певні питання стосовно концесійних угод, ліцензій на певну діяльність, обмін даними стосовно операційної діяльності тощо. Державні органи, які мають можливість залучити іноземні інвестиції та технології, або ввести в експлуатацію ті джерела сировини, які простоюють, створення нових робочих місць. Основна проблема полягає у забезпеченні виконання національних правових норм, як самими ТНК, так і місцевими виконавчими органами та надійністю судової гілки влади [14]. В контексті інструментарію залучення ТНК в країну, використовуються такі методи:

i. Врегулювання податкового клімату під діяльність ТНК. Зміна параметрів певних податків та налаштування їх під ТНК, або створення відповідного режиму оподаткування для такого виду компаній. Також важливим аспектом виступає митні податки, якщо компанія оперує у міжнародному середовищі та вибудовує інтеграційну виробничу ланку.

1. Зміна норм трудового законодавства. Лібералізація або зарегульованість трудових прав робочої сили, виступає чи не ключовим фактором при залученні місцевої робочої сили у виробничі процеси.

2. Підвищення видатків держави на НДДКР. Значення кількості освіченого населення підвищує привабливість для ТНК, які займаються технологічно насиченою продукцією, що потребує робочої сили з специфічними навичками та спеціалізацією.

3. Приватизація підприємств з державного сектору. Зменшення ваги держави в контексті економіки, може зберегти перспективу функціонування підприємств та можливість економічного росту. Зазвичай це стосується сектору металургії, виробничі комбінати з виготовлення окремих деталей комплексного продукту тощо.

4. Створення та організація Спеціальних Економічних Зон. За своєю природою цей підхід являється найбільш складним та комплексним, який передбачає детальну оцінку необхідності, перспектив та ризиків організації СЕЗ/ВЕЗ. Зазвичай це робиться географічно на території, що потребує залучення іноземного/ввітчизняного капіталу для покращення соціально-економічного стану місцевості.

5. Інтеграція країни в світове господарство та відкриттям ринків для своєї юрисдикції. Стійкі та сталі зовнішньоекономічні зв'язки країни з зовнішнім світом слугує стабільним доступом до іноземних ринків, які обмежені в країні-базування ТНК. Однак, такий приплив капіталу може також створити проблеми в контексті наростання імпорту для країни, що негативно вплине на стан торговельного балансу та валютних надходжень в країну.

Отже, залучення ТНК в національну економіку, передбачає створення відповідних умов, як в правову контексті, так і налаштування податкового режиму, залучення відповідної робочої сили та встановлення конкретних норм трудового законодавства.

Транснаціональні корпорації реалізують свою присутність на іноземних ринках у різних формах кожна з яких характеризується різним рівнем власності та контролю з боку материнської компанії. Однією з таких форм є асоційована компанія, в якій ТНК володіє менше 50% капіталу. Цей підхід дозволяє компаніям, таким як Coca-Cola, співпрацювати з місцевими партнерами, використовуючи їхній досвід і знання ринку, знижуючи ризики і витрати, пов'язані з повним володінням. Наприклад, Coca-Cola часто входить у партнерські відносини з місцевими розливними заводами, зберігаючи менш ніж 50% акцій, що дозволяє мати значний вплив на управління та стратегічний напрямок діяльності компанії, але не здійснювати повного контролю. Іншою формою присутності є дочірня компанія, яка є окремою юридичною особою, в якій ТНК володіє більше 50% капіталу. Це забезпечує материнській компанії контроль над діяльністю дочірнього підприємства. Наприклад, BMW має дочірнє підприємство у США – BMW of North America. Це дозволяє компанії глибше інтегруватися в місцеву економіку, краще адаптуватися до місцевих умов і законодавства, а також забезпечувати вищий рівень контролю над бізнесом. Дочірні компанії мають певну автономію у своїх операціях, але стратегічні рішення приймаються материнською компанією. Наприклад, Apple Inc. має численні філії в різних країнах світу, які безпосередньо підпорядковуються головному офісу і виконують конкретні функції, такі як продаж продукції, надання послуг або здійснення маркетингових заходів. Ця форма дозволяє ТНК швидко реагувати на

зміни ринку, знижує адміністративні витрати і забезпечує повний контроль над операціями. Однак вона може обмежувати можливості для локальної адаптації та розвитку, оскільки філії мають менше автономії порівняно з дочірніми компаніями (рис. 1.7):

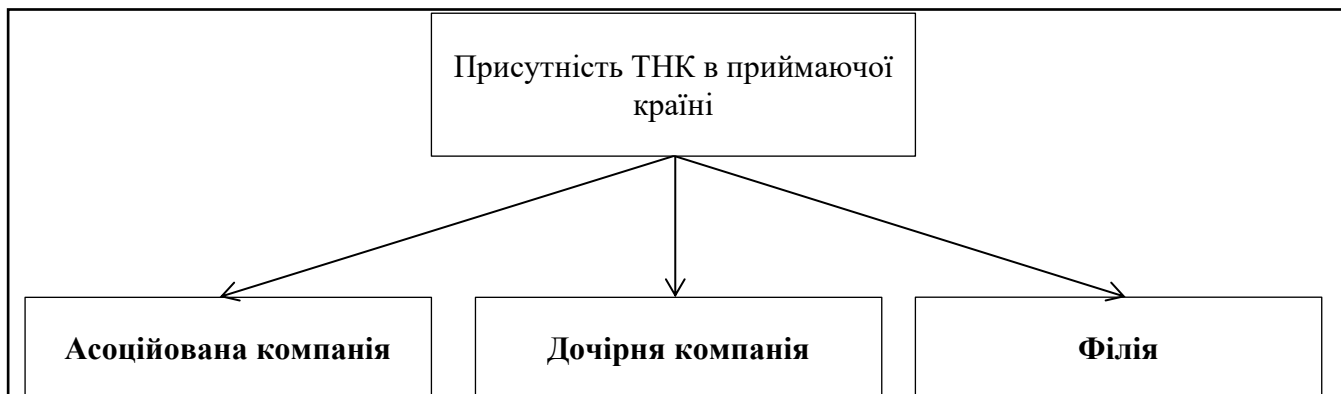

Рис 1.7. Взаємодія держав стосовно регулювання діяльності ТНК.

Примітка. Побудовано автором за даними джерела [3, с.111].

Таким чином, вибір конкретної форми присутності ТНК на іноземному ринку залежить від стратегічних цілей компанії, особливостей ринку та нормативно-правової бази приймаючої країни. Кожна з цих форм має свої переваги і недоліки, що дозволяє ТНК адаптуватися до різних умов і максимально ефективно використовувати свої ресурси, забезпечуючи стійке зростання і конкурентоспроможність на глобальному рівні.

Окремо слід розглянути основні переваги та недоліки, як для ТНК, так і для приймаючої країни. В даному контексті основна роль відводиться уряду країни, який конфігурує конкретні економічні параметри, таким чином створюючи відповідний інвестиційний клімат для залучення іноземних інвестицій. Питання регулювання діяльності ТНК на територіях незалежних країн на наднаціональному рівні вперше було зазначене у Декларації «Про встановлення нового міжнародного економічного порядку», а саме в 4 Статті, пункт G, де зазначається – «про регулювання та спостереження за діяльністю міжнародних корпорацій шлях запровадження дій в інтересах країн, що розвиваються стосовно компаній, які оперують на територіях країн, що розвиваються.», таким чином певна група держав, 1 травню 1974 року

вперше зазначила про зростаючий вплив ТНК на їхні економіки та про потребу організації наднаціонального регулювання [14].

В контексті двох представлених акторів, які мають особисті, корисні мотиви стосовно здійснення та залучення інвестицій, кожен відповідно реалізовую власну політику. Національна держава в особі виконавчих та законодавчих органів влади будує правове поле, регулює економічні параметри та контролю стан участі іноземного капіталу в національній економіці (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика діяльності ТНК та національної держави в контексті інвестиційної політики

Національна держава	ТНК
Залучення інвестицій	Здійснення інвестицій
Мотиви	
Вирішення проблеми безробіття на ринку праці	Надлишок капіталів на вітчизняних ринках, або наявність порівняльних переваг реалізації інвестицій закордоном
Залучення технологій на вітчизняні ринки	Пошук порівняльно дешевших факторів виробництва
Підвищення стану конкурентоздатності національних компаній шляхом допуску іноземних компаній на вітчизняні ринки	Можливість ефективно конкурувати на ринку інвестування
Збільшення середньо національного доходу	Доступ до нових ринків збуту, які в юрисдикції країни-базування недоступні
Збільшення податкових надходжень	Оптимізація податкового навантаження
Покращення стану інфраструктури	Диверсифікація структури активів
	Зниження виробничих витрат
Позитивний ефект	
Стимулювання економічного зростання	Підвищення ефективності використання факторів виробництва
Зростання обсягів надходжень іноземної валюти	Оптимізація податкового навантаження
Підвищення рівня конкуренції та інновацій вітчизняних товаровиробників	Покращення стану вертикально інтегрованої ланки виробництва товарів
Негативний ефект	
Загроза втрати контроль над окремим ринками або галузями економіки в цілому	Довгострокова залежність від стану стабільності в приймаючій країні
Залежність від сталого зростання ТНК та загальної макроекономічної стабільності	Потреба у масштабуванні та реінвестуванні задля стабільності зростання
Збільшення обсягів імпорту	Необхідність у інвестування у місцеву інфраструктуру

Примітка. Складено автором на основі джерел [18; 19].

Транснаціональні корпорації дотримуються детальної оцінки стосовно інвестування свого капіталу та його збереження в довгостроковій перспективі, що характеризується частою практикою недобросовісної конкуренції, втручання у внутрішню політику та свідоме «паразиткування» над економікою країни, що в свою чергу може призвести до втрати контролю над активами або повною репатріацією власності. Доречно виокремити позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК для країни-базування та приймаючої-країни (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Наслідки діяльності ТНК

Позитивні	Негативні
Приймаюча країна	
Інвестують значні кошти в приймаючу країну, сприяючи економічному зростанню. Вони створюють робочі місця, що знижує рівень безробіття.	Можуть інтенсивно використовувати природні ресурси приймаючої країни, що призводить до виснаження ресурсів та екологічних проблем.
Приносять нові технології та управлінські практики, що сприяє підвищенню кваліфікації місцевих працівників.	В деяких випадках ТНК можуть експлуатувати місцевих працівників, надаючи низькі заробітні плати та погані умови праці.
Стимулювати розвиток місцевої інфраструктури, такої як дороги, електромережі та комунікації.	Великі ТНК можуть витіснити місцеві компанії з ринку, знижуючи конкуренцію і негативно впливаючи на розвиток малого та середнього бізнесу.
Сплачують податки, що збільшує доходи державного бюджету і може бути використано для фінансування соціальних програм та інфраструктурних проєктів.	ТНК можуть сприяти культурній уніфікації, що призводить до втрати місцевих традицій та культурних особливостей.
Країна базування	
Приносять прибуток країні-базуванню у вигляді податків, дивідендів та збільшення капіталу.	Можуть переносити виробництво в інші країни з метою зниження витрат, що призводить до втрати робочих місць у країні-базуванні.
Успішні ТНК підвищують економічний і політичний вплив країни на міжнародній арені.	Зростання впливу ТНК може призвести до збільшення соціальної нерівності, коли переваги від їхньої діяльності отримують лише великі корпорації та їхні акціонери.
Дослідження і розробки, які здійснюються ТНК, сприяють технологічному прогресу в країні-базуванні.	ТНК можуть використовувати складні податкові схеми для мінімізації податків, що зменшує надходження до бюджету країни-базування.

Примітка. Складено автором на основі джерела [19].

Діяльність транснаціональних корпорацій має суттєвий вплив як на приймаючі країни, так і на країни-базування, з позитивними та негативними наслідками для обох. Для приймаючої країни позитивні наслідки включають економічне зростання, створення робочих місць, підвищення кваліфікації працівників, розвиток інфраструктури та збільшення надходжень до бюджету. Негативні наслідки можуть включати експлуатацію природних ресурсів, екологічне забруднення, порушення трудових прав, монополізацію ринку та втрату культурної ідентичності. Для країни-базування позитивні наслідки полягають у отриманні економічних вигод, зміцненні глобального впливу, технологічному розвитку та підтримці зайнятості. Негативні наслідки можуть включати перенесення виробництва, зменшення податкових надходжень через складні податкові схеми, збільшення соціальної нерівності та екологічні проблеми. Таким чином, вплив ТНК на різні країни є багатограним і залежить від конкретних економічних, соціальних та політичних умов у кожному випадку.

Яскравим прикладом проблематики залученості ТНК в економіку, як країни, так і світову являється їхня економічна вага та залежність від одне-одного. Так, найбільші в світі транснаціональні корпорації, які спеціалізуються на менеджменті активів, а саме – «The Vanguard Group» та «BlackRock» в своєму портфелі активів акумулюють на суму понад 9,1 трлн. дол США. Ці компанії прямо або опосередковано дотичні до інших ТНК, пенсійних фондів, облігацій державного боргу країн тощо. BlackRock та Vanguard мають значний вплив на політику та регуляторні рішення у різних країнах. BlackRock під час кризи COVID-19 консультувала ФРС США та Європейський ЦБ щодо програм викупу корпоративних облігацій, що вплинуло на монетарну політику цих економік. Вона також активно просуває ESG критерії, вимагаючи від компаній дотримання екологічних, соціальних та управлінських стандартів, що призводить до змін у корпоративному управлінні та регуляторних підходах до сталого розвитку. Vanguard має значний вплив на пенсійне законодавство в США через свою роль у наданні пенсійних рішень, активно беручи участь у діалогах з регуляторами щодо поліпшення пенсійної системи. Вона також використовує свою економічну «вагу» на зборах акціонерів, щоб впливати на

політику компаній щодо корпоративного управління, змушуючи їх змінювати свої практики [39].

Взаємодія ТНК, урядів країни-базування та приймаючою-країни в контексті регулювання діяльності ТНК має вагомим значення для обох країн, адже дає змогу налаштувати відповідне регуляторне поле для приймаючої країни та оперативно вирішувати проблемні питання на місцевому ринку для ТНК. Компанії маючи відповідну комунікацію з урядом та умови функціонування, буде інвестувати в приймаючу-країну шляхом створення відповідних структурних підрозділів корпорації. В залежності від цілей та мети компанії на відповідному ринку, вони будуть створювати та організовувати відповідні структурні підрозділи, таких як – філія, дочірнє підприємства або асоційована компанія. Так, наприклад для дослідження ринку та пошук можливих контр-агентів ТНК може використати дочірнє підприємство з функціями маркетингу. Для країн-приймаючих позитиви включають економічне зростання, створення робочих місць, технологічний прогрес та підвищення рівня життя, а негативи - експлуатацію ресурсів, екологічні проблеми та соціальну нерівність. Для країн-базування позитиви включають економічний прибуток, зміцнення глобального впливу та технологічний розвиток, а негативи - перенесення виробництва, складні податкові схеми та збільшення нерівності. Таким чином, вплив ТНК на економіку та суспільство кожної країни є комплексним і потребує уважного аналізу з урахуванням конкретних умов і контексту.

1.4. Оптимізації структури капіталів ТНК в умовах глобалізації

В процесі реалізації господарської діяльності ТНК виникає потреба у залученні, здійсненні та оптимізації структури капіталів компанії. Для кожної окремої ТНК це можуть бути ситуативні причини або частина глобальної стратегії направлена на підвищення стану конкурентоздатності. Оптимізація структури капіталу транснаціональних корпорацій у глобалізованому світі зосереджена на використанні власного або запозиченого капіталу. Основна мета цього процесу полягає у створенні

балансу між витратами на капітал і вигодами від його використання, тим самим максимізуючи ринкову вартість ТНК [5].

Оптимізація має на меті забезпечення фінансової стабільності, адаптивності та конкурентоспроможності на глобальних ринках. Транснаціональні корпорації (ТНК) оптимізують свою структуру капіталу з кількох причин, кожна з яких прагне забезпечити їх стабільність, зростання та конкурентоспроможність на глобальному рівні [3, с. 112]:

1. Мінімізація вартості капіталу: Оптимізація структури капіталу допомагає знижувати загальні витрати на фінансування. Зменшуючи частку дорогого капіталу, як наприклад позикового капіталу з високою процентною ставкою, ТНК можуть зменшити витрати на обслуговування боргу і підвищити свою рентабельність.

2. Підвищення фінансової стабільності та зниження ризиків: Правильний баланс між власним та позиковим капіталом може допомогти забезпечити фінансову стійкість ТНК, особливо в умовах економічних коливань. Зменшення фінансового ризику є важливим для довгострокової стабільності корпорації.

3. Максимізація рентабельності капіталу: Оптимізація структури капіталу може збільшити рентабельність власного капіталу через використання фінансового «левериджу». Якщо доходи від використання залученого капіталу перевищують вартість його повернення, компанія зможе збільшити свої прибутки та вартість для акціонерів.

4. Забезпечення гнучкості для розширення та інновацій: Ефективна структура капіталу дає ТНК можливість залучати фінансування для інвестицій у нові проекти, дослідження та розвиток, а також для глобального розширення. Гнучкість у фінансуванні дозволяє корпораціям швидко реагувати на зміни ринкових умов.

5. Підвищення інвестиційної привабливості: Компанії з оптимізованою структурою капіталу та стабільним фінансовим станом часто сприймаються інвесторами як більш привабливі. Це може підвищити ціну їх акцій на ринку та залучити більше інвестицій.

Ці заходи спрямовані на те, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів корпорації, забезпечити її здатність конкурувати на глобальному рівні, а також гарантувати стабільне зростання вартості компанії для її акціонерів (табл. 1.4):

Таблиця 1.4

Інструменти оптимізація структури капіталів ТНК

Визначення	Специфіка	Застосування
Фінансовий леверидж	Використання позикових коштів для фінансування операцій, що може збільшити потенційний прибуток на власний капітал за рахунок збільшення ризику.	Корисний для експансії або великих проектів, де потрібне значне фінансування.
Випуск акцій	Залучення капіталу шляхом продажу акцій. Це не тягне за собою прямих фінансових зобов'язань, але розбавляє власність існуючих акціонерів.	Підходить для стартапів і компаній, що потребують капітал без додаткових боргових зобов'язань.
Операції на ринку боргових інструментів	Залучення коштів через боргові інструменти, такі як облігації чи кредити. Вимагає відсоткових платежів та повернення основної суми.	Ефективний для компаній із стабільними грошовими потоками, які можуть покрити борг.
Реструктуризація боргу	Переговори з кредиторами для зміни умов існуючих боргів, що може включати зміну процентних ставок, термінів погашення чи інших умов кредитування.	Корисний для компаній у фінансових труднощах або при зміні ринкових умов.
Гібридні інструменти	Інструменти, які комбінують характеристики як боргу, так і акціонерного капіталу, наприклад, конвертовані облігації або привілейовані акції.	Забезпечують гнучкість у фінансуванні та можуть бути привабливими для інвесторів, що шукають баланс між ризиком та потенційним доходом.
Рекапіталізація	Процес зміни структури капіталу компанії через випуск нового боргу для викупу акцій або існуючих боргів.	Використовується для зниження власників капіталу або зміни рівня фінансового левериджу.

Примітка. Складено автором на основі джерела [3, с. 92].

Оптимізація структури капіталу транснаціональних корпорацій (ТНК) у контексті глобалізації вимагає стратегічного підходу до використання різноманітних фінансових інструментів, щоб забезпечити їх зростання, стійкість та конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Ці інструменти включають фінансовий леверидж, випуск акцій, боргове фінансування, реструктуризацію боргу,

гібридні інструменти та повторна капіталізація. Кожен з них має свої унікальні характеристики та застосування в залежності від потреб ТНК і ринкових умов. Розглядаючи роль глобалізації в контексті оптимізації структури капіталу ТНК можна виділити такі основні аспекти цього процесу.

- зі зростанням конкуренції, ТНК шукають способи зниження вартості капіталу, що включає світові боргові та акціонерні ринки, для підвищення рентабельності та зменшення фінансових витрат;

- залучення світових ринків капіталу надає змогу ТНК диверсифікувати свої джерела фінансування, що знижує ризик і забезпечує більш стійке фінансове планування;

- глобалізаційні процеси сприяють швидкій адаптації ТНК до змін у міжнародній економічній ситуації, дозволяючи їм оперативно перебудувати свою структуру капіталу для реагування на зовнішні виклики;

- «прозора» та оптимізована структура капіталу ТНК створює привабливий інвестиційний клімат, не тільки для інституційний, а і приватних інвесторів, що дає змогу залучити значну кількість капіталу з відносно диверсифікованих джерел.

Розглядаючи способи оптимізації структури капіталів ТНК, слід зауважити про значний внесок у розвиток цих інструментів таких специфічних видів ТНК, як міжнародні інвестиційні корпорації. Так, наприклад – BlackRock співпрацює з швейцарським банком UBS для надання своїх інвестиційних продуктів через платформу UBS, що розширює їхню клієнтську базу в Європі. У Китаї BlackRock створив спільне підприємство з China Construction Bank, що дозволило краще розуміти ринок та пропонувати адаптовані інвестиційні продукти. BlackRock використовує фінансовий леверидж через свій фонд iShares. Наприклад, фонд iShares MSCI Emerging Markets ETF залучає кошти для інвестування в акції компаній, що розвиваються, використовуючи леверидж для збільшення потенційної доходності інвестицій. У 2021 році BlackRock випустила нові акції для залучення капіталу, який використовувався для фінансування різних міжнародних проєктів, зокрема придбання частки в іноземних компаніях та створення нових фінансових продуктів, орієнтованих на закордонні ринки [50].

Глобалізація надає ТНК можливості для диверсифікації джерел фінансування і доступу до міжнародних ринків капіталу, що знижує фінансові ризики і забезпечує кращі умови для розширення бізнесу. Стабільна і оптимізована структура капіталу робить ТНК більш привабливими для глобальних інвесторів, сприяє стратегічному розширенню та використанню конкурентних переваг. Крім того, здатність швидко реагувати на зовнішні виклики та адаптувати фінансову стратегію до мінливих умов є вирішальною для підтримання довгострокового успіху в глобальній арені. Таким чином, систематичний підхід до оптимізації структури капіталу, з урахуванням глобалізаційних процесів, є важливим для забезпечення сталого розвитку та зростання вартості ТНК, а також для ефективного використання їх ресурсів на міжнародному рівні.

Висновки до розділу 1

Отже, транснаціональні корпорації, як активний учасник економічної системи використовує різноманітні механізми інтернаціоналізації своєї діяльності. Глобалізаційний характер діяльності ТНК прослідковується у всіх аспектах господарської діяльності компанії, що підтверджується концентрацією результатів діяльності ТНК у значній частині благ що сьогодні споживається у світі.

Інтернаціоналізації національних капіталів ТНК являється об'єктивним процесом в реалізації економічної експансії ТНК. Вони сприяють глобалізації виробництва, розширюють міжнародні ринки та розвивають технології, що стимулює місцевий економічний та світовий розвиток. Проте вони можуть призводити до економічної нерівності, втрати робочих місць, екологічних проблем та культурної гомогенізації, а також впливати на політичні рішення країн. Тому діяльність ТНК потребує ретельного регулювання для забезпечення справедливого глобального розвитку. Глобалізація надає ТНК можливості для диверсифікації фінансування та доступу до міжнародних ринків капіталу, знижуючи фінансові ризики та покращуючи умови для бізнесу. Оптимізована структура капіталу робить їх привабливішими для

інвесторів і сприяє стратегічному розширенню. Здатність швидко адаптувати фінансову стратегію до змін є критично важливою для довгострокового успіху.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Методи оцінки впливу діяльності ТНК на національну та глобальну економіку

Питання оцінки впливу діяльності ТНК на окрему національну економіку або глобальну економіку в цілому полягає у дослідженні, оцінці окремих сфер діяльності, таких як створених робочих місць, зростанні національного доходу, інвестиціях у НДДКР, додана вартість виготовленої продукції, податкових надходжень, вага експорту/імпорту в рамках національної економіки тощо.

Як вже попередньо зазначалось господарська діяльність ТНК в країні-базування, приймаючій-країні переважно характеризується показниками високої продуктивності праці, значними витратами на НДДКР порівняно з національними компаніями. Паралельно здійснення прямих іноземних інвестицій в країну з метою створення філії на керівні посади в цю компанію передається робоча сила зі специфічним набором навичок, які вони набули в ТНК. Національні компанії використовують поведінку, досвід та методи конкурентної боротьби, які застосовує дочірня компанія ТНК на території певної країни [2].

Діяльність ТНК за своєю основною природою та інтернаціоналізованою господарською діяльністю має впливати прямо чи опосередковано на світову економіку. Розглядаючи найбільші корпорації світу, слід зазначити виділити їхню основну сферу діяльності, доходи та прибуток, сума активів, кількість філій закордоном та робітників ТНК (див. Табл. 2.1).

Найбільші-20 ТНК у світі, 2023 рік

ТНК	Доходи	Прибуток	Робітників (тис. осіб)	Сфера діяльності
	(у млрд. дол США; зміна у % до попереднього року)			
Walmart	611,111 (+6.7%)	11,680 (-14.6%)	2100	Роздрібна торгівля
Saudi Aramco	603,651 (+50.%)	159,069 (+51%)	70,4	Нафтова видобувна та перероблювальна промисловість
State Grid	530,008 (+15.1%)	8,191 (+14.8%)	870,2	Енергетика
Amazon	513,983 (+9.4%)	-2,722 (-108,2%)	1541	Роздрібна торгівля
China National Petroleum	483,019 (+17.3%)	21,079 (+118.7%)	1087	Нафтопереробка
Sinopec Group	471,154 (+17.4%)	9,656 (+16.1%)	527	Нафтопереробка
ExxonMobil	413,680 (+44.8%)	55,740 (+141.9%)	62	Нафтопереробка
Apple	394,328 (+7.8%)	99,803 (+5.4%)	164	Побутова техніка, програмне забезпечення
Shell	386,201 (+41.6%)	42,309 (+110.5%)	93	Нафтопереробка
United Health Group	324,162 (+12.7%)	20,120 (16.4%)	400	Страховання та догляд за здоров'ям
CVS Health	322,467 (+10.4%)	4,149 (-47.5%)	259,5	Фармацевтика
Trafigura	318,476 (+37.7%)	6,994 (+125.6%)	12,3	Торгівля
China State Construction	305,884 (+4.2%)	4,234 (-4.7%)	382,4	Інжинірингові послуги з будівельної сфери
Berkshire hathaway	302,089 (+9.4%)	-22,819 (-125.4%)	383	Страховання
Volkswagen	293,684 (-0.7%)	15,223 (-16.3%)	675,8	Машинобудування
Uniper	288,309	-19,961	7	Енергетика
Alphabet	282,836 (+9.8%)	59,972 (-21.1%)	190,3	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля
McKesson	276,711 (+4.8%)	3,560 (+219.6%)	48	Фармацевтика
Toyota Motor	274,491 (-1.7%)	18,110 (-28.6%)	372,2	Машинобудування
TotalEnergies	263,310 (+42.6%)	20,526 (+28%)	101,2	Нафтопереробка

Примітка. Складено автором за даними джерел [37; 39; 50].

В контексті оцінки безпосереднього кількісного впливу на економіку країни можна виділити такі групи показників:

– абсолютні показники, які характеризують масштаби діяльності за окремими показниками процесів господарської діяльності ТНК (Сукупні витрати, доходи; прибуток; залучена робоча сила);

– відносні показники, які в цілому характеризують стан, масштаби діяльності ТНК в контексті коефіцієнтів, інтегральних показників тощо (Індекс транснаціоналізації; ступінь інтеграції у створенні доданої вартості; темпи росту/приросту основних показників; відсоткове співвідношення абсолютних показників);

– показники структури та динаміки, що демонструють ретроспективу та структуру окремих аспектів господарської діяльності ТНК.

Згідно звіту «Fortune Global 500 2023» [39] з опублікованих даних видання «Fortune», найбільшою ТНК у світі за сукупним доходом в 611 млрд. дол. США являється «Walmart». Компанія посідає це місце починаючи з 2014 року і навіть в період пандемії COVID-19 зберегла своє позиції і навіть наростила вагу в контексті економіки США.

Вбачаючи специфіку сфери діяльності компанія (роздрібна торгівля), корпорація має 19 дочірніх компаній та представництв, які відповідають за роботу в таких регіонах: Азійському, Південна та Центральна Америка, Африка, Західна частина Європи.

Сукупний дохід від дочірніх компаній становить 102 млрд. дол. США, переважна частина якого отримана від діяльності в Південній та центральній Америці. В закордонній системі компанії задіяно понад 700 тис. осіб. Також, компанія має дохід в розмірі 5,4 млрд. дол США від реалізації франшизи компанії. Всього в компанії наявні 11 тис магазинів, в США знаходиться половина з них, закордоном наявно 5,306, що при незначному доходу порівняно велика частка. Слід зауважити ваговий фіскальний внесок (корпоративний податок) компанії у розмірі 17 млрд. дол США, частина з який у розмірі 88% була сплачена за юрисдикцією США, решта закордоном [36].

Наступна велика ТНК, яка одночасно значно впливає, як на економіку країни-базування, так і на світову економіку в цілому, це – Saudi Amarco. Компанія одночасно займається видобування нафти, а також переробкою її, що в контексті вище зазначених компанії є порівняно незвичним, що дає змогу повністю забезпечувати країну паливом та іншими нафто продуктами. За структурою виробництва, компанія виробляє більше 94% всередині країни, однак має в своїй структурі активів більше компаній закордоном, а саме 76 компаній на всіх контентах світу, які мають сильно диверсифіковану сферу господарської діяльності (рис. 2.1):

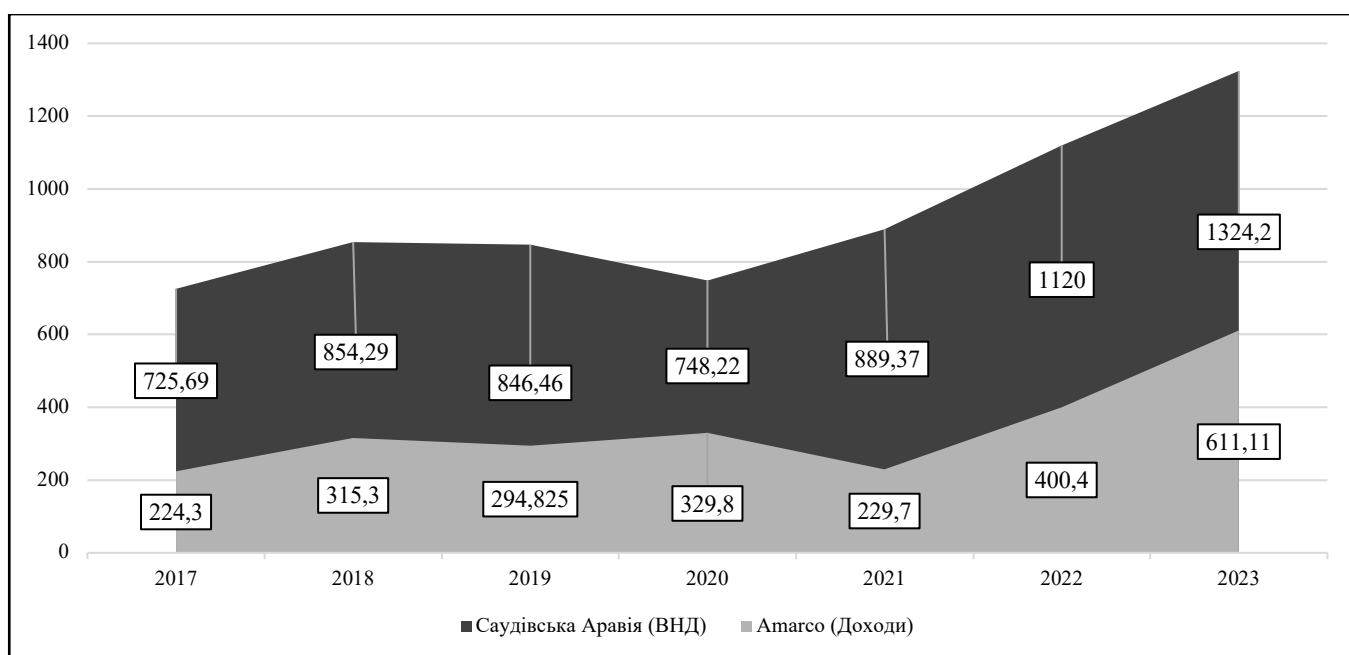

Рис 2.1. Динаміка показників національної економіки та ТНК, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [29; 44].

Розглядаючи економічну вагу ТНК «Saudi Amarco» в контексті країни базування – Саудівської Аравія, спостерігається певна залежність в рамках зростання/падіння, також аналізуючи данні Валового національного доходу Саудівської Аравії та сукупних доходів «Saudi Amarco» вона займає значну частку в контексті національної економіки формуючи вагому сили в рамках розвитку країни. Так, наприклад протягом 2017-2023 року, компанія та країна мала відносно однакові темпи зростання, однак в 2020 та 2021 роках, ріст доходів ТНК становив 11,86% доходів, абсолютна асиметрична ситуація з ВНД країни, який становив -11,61%. В

2021 році, розрив росту був ще сильнішим, відповідно 18,36% ВНД країни та -30,35% доходів корпорації.

В контексті світової економіки, слід розглядати «Saudi Amargo», як компанію, яка створює та формує певну частку світової пропозицію нафти. Наявність такої позиції в рамках економіки та політики, може надавати країні та компанії значні переваги в контексті лобіювання комерційних та національних інтересів, маніпулюючи цінами та пропозицією нафти (рис. 2.2):

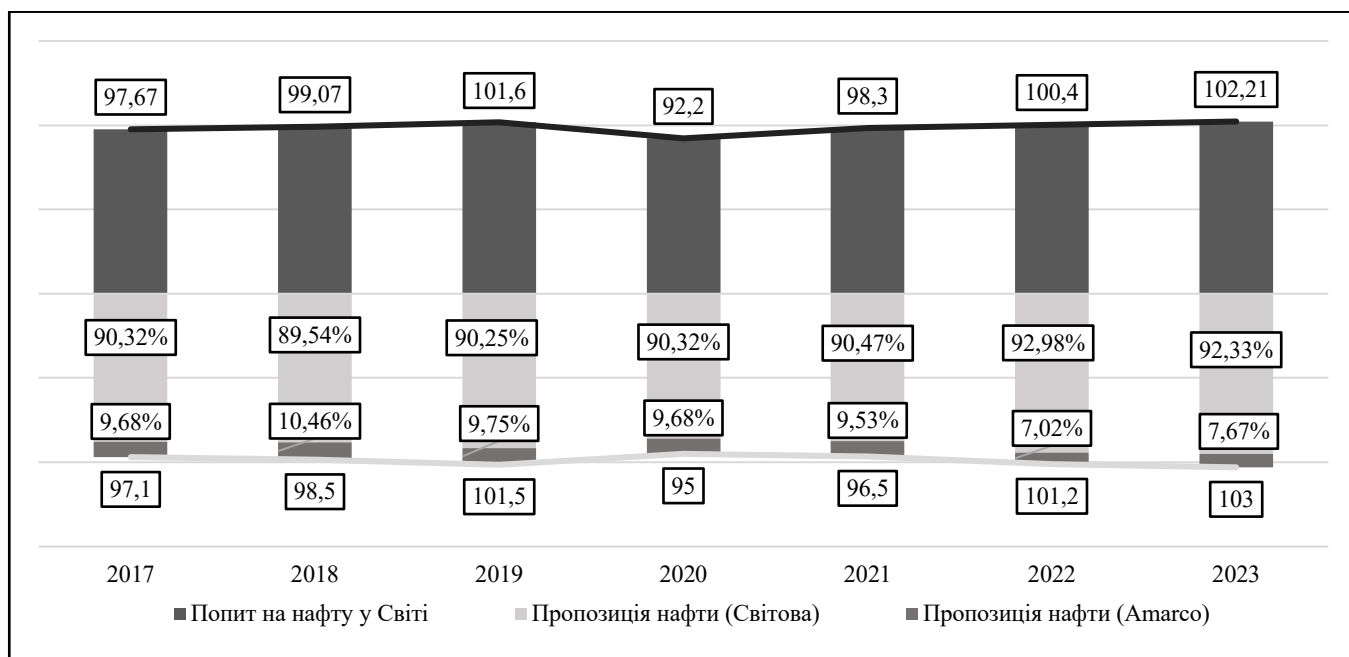

Рис 2.2. Динаміка структури світового ринку нафти, (млн. барелів нафти/день).

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [29; 51].

Корпорація «Saudi Amargo» з 2018 року досягла технічної можливості виробляти 12 мільйонів барелів нафти на день, однак по-сьогодні не використала цієї можливості, вбачаючи специфіку діяльності олігополії ОПЕК, де за кожною країною закріплена квота відносно експорту нафти, а також економічною природи пропозиції. Щоб залишатись прибутковою компанією, регулює видобуток та переробку нафти. Так, наприклад в 2018 році досягнувши показників 10,3 млн. бар/день, всі наступні роки компанія поступово зменшувала своє виробництво паралельно падінню світової ціни на нафту, яка до 2021 року коштувала менше 70 дол. США за барель нафти. Слід виокремити важливість компанії в рамках світової економіки, незважаючи на значну

присутність компанії закордоном у форму дочірніх підприємств, через які вона оперує своєю діяльністю майже у всьому світі, важливо зазначити, що протягом 2017-2023 років, частка пропозиції компанії становила 7-10,5% від світової пропозиції, що не є критичним в контексті монополізації ринку, однак, так, як нафта являється широковживаною сировиною, навіть незначна зміна в ціні на неї, може вагомо вплинути на окремі національні економіки, які залежать від цього продукту.

Наступна ТНК – «Amazon», що схожа за діяльністю з «Walmart», однак має більш диверсифіковану господарську діяльність, основний вид з якої є роздрібна та оптова торгівля різноманітними товарами, послугами; поштові, логістичні послуги тощо. У 2006 році започаткувала ще один важливий структурний елемент компаній, що оперує у сфері надання послуги з опрацювання, розміщення та підтримки інформаційної програмної інфраструктури – Amazon Web Services (рис. 2.3):

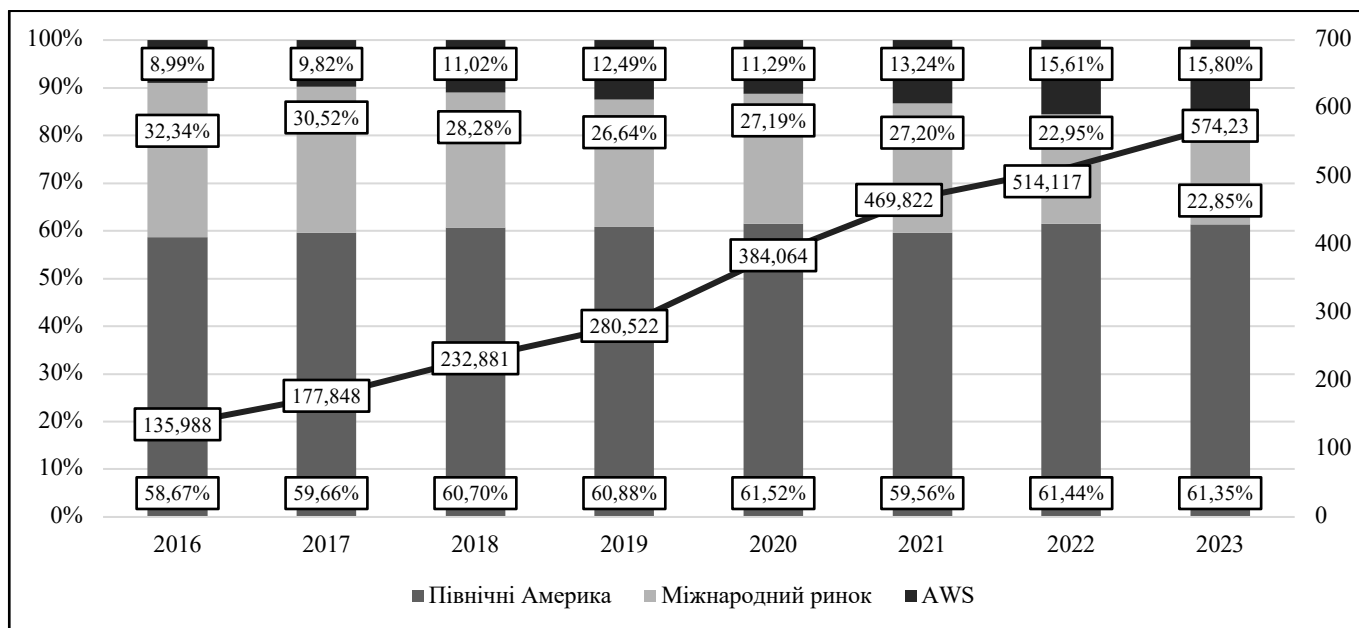

Рис 2.3. Динаміка структури доходів компанії «Amazon» за джерелом генерування, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [36].

Наведені дані демонструють сталість росту доходів компанії незважаючи на певні події у Світі, які за даний період вплинули на структуру та обсяги доходів попередньо представлених компаній. Так, наприклад в 2017-2018 роках темпи росту

доходів становили 30%. В контексті основної діяльності, більшість доходів компанія отримує на вітчизняному ринку, так протягом зазначеного періоду дохідність на вітчизняному ринку становила 60%, а дохід дочірніх компаній закордоном варіювався час від часу, однак у 2016 році становив 32,34%, а в 2020 - 27,19%, однак продовжив падіння у 2023 та досягнув позначки 22,85. Стійкі темпи росту мають саме послуги AWS, які реалізуються, як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках, що являється специфікою цього виду послуг. З 2016 по 2023 роки, частка подвоїлась досягнувши в крайньому році 15,8% від всіх доходів, що порівнюючи з рештою сигналізує про значні успіхи цього продукту. В 2023 році, ТНК сплатила всього 7,120 млрд. дол. США податків, в межах юрисдикції США було сплачено 4,807, поза межами США, закордонними дочірніми компаніями було сплачено податків на суму 2,313 млрд. дол. США. Порівнюючи з попередніми роками корпорація сплатила всього 3,217 млрд. дол. США в попередньому році, у 2021, сума була дещо більшою, а саме – 4,791, однак показників 2023 року не досягла. Окремо, важливо зазначити, що компанія більшість доходів генерує в країні базування, однак з 1,541 тис. осіб робітників, близько 300 тис. знаходиться за кордоном, які безпосередньо задіяні у виробничі процеси. Резюмуючи, діяльність компанії за географічною ознакою, було реалізовано товарів та послуг, у США – 395 млрд. дол. США, що на 11,10% більше, ніж в попередньому році, окремо слід виділити дві основні країни, це – Німеччина та Велико Британія, з яких ТНК набуває доходу у розмірі 37 та 33 млрд. дол. США, також доходи збільшились на 11% відповідно.

Отже, розглядаючи окремо представлених ТНК на національні держави та Світ в цілому, можна стверджувати, що компанії концентрують певну суттєву частку свого виробництва за кордоном, в той час в окремих компаніях більшість сукупних доходів отриманні на закордонних ринках. Наприклад, компанії такі як Intel, Mondelez і Coca-Cola генерують дві третини своїх продажів за кордоном. Це підкреслює їх залежність від глобальних ринків і стабільності міжнародних операцій. Багато з американських багатонаціональних корпорацій мають значну частину своїх працівників за межами США. Наприклад, Coca-Cola має 88.3% своїх працівників за кордоном, що в сім разів більше ніж кількість її американських працівників. Mondelez, Johnson & Johnson, GE

також мають більше двох іноземних працівників на кожного американського, Amazon мають значно менше працівників закордоном, однак генерують більше 50% доходів саме на закордонних ринках. Це відображає глобальну стратегію цих компаній у наймі працівників і можливість використання переваг іноземних ринків праці для зниження витрат та ефективнішої роботи. Якщо досліджувати світову структуру ТНК, то в неї явно домінують Нафтова видобувна та переважно перероблювальна промисловість з 20 представлених ТНК 6 з них оперує в цієї галузі. Також слід зазначити важливість в контексті світової економіки, що представлених у звіті ТНК створюють 14,2 млн. робочих місць, 43% з яких розташовані у закордонних відділеннях ТНК, переважна більшість з яких генерується компаніями з галузі торгівлі та інформаційних технологій. Значним аспектом також залишається значимість НДДКР для компаній, так середній показник становлять 4,3-7,2% від сукупних витрат, за вагою цього показника в структурі витрат домінує у компаній з галузей машинобудування, інформаційних технологій та нафтовидобування.

2.2. Тенденції впливу провідних міжнародних ТНК на національні економіки приймаючих країн

Мотиви реалізації господарської діяльності ТНК на територіях економік приймаючих країн є ситуативним явищем, яке залежить від безпосередньо регуляторних норм країни, стратегії залучення іноземних інвестицій, динамічність політичною кон'юнктури, соціальні настрої тощо. ТНК, як суб'єкт господарської діяльності, буде використовувати всі наявні інструменти та можливості задля досягання цієї цілі, питання величини використання національних природних ресурсів, ринку або робочої сили, безпосередньо залежить від уряду держави. Досліджуючи практичні приклади слід зважати на перебіг подій в галузі де оперує ТНК, специфічних нормах приймаючої країни, методи конкретної боротьби та інвестиційної стратегії ТНК стосовно приймаючої країни, безпосередньо експлуатація об'єкту комерційного інтересу ТНК.

В контексті експлуатація природних ресурсів, слід виділити таку компанію – «ArcelorMittal». Ця компанія переважно оперує у гірничо-промисловій, перероблювальній галузях в більш ніж 10 країнах світу. Номенклатура продукції компанії «ArcelorMittal» має широкий асортимент сталевих виробів, таких як плоска сталь (листи та плити) та довга сталь (прути, стрижні та конструкційні профілі). Компанія також займається видобутком залізної руди та вугілля на декількох континентах [31]. Ринки ArcelorMittal охоплюють багато галузей, включаючи автомобільну промисловість, виробництво побутової техніки, інженерію, будівництво та машинобудування. Операції компанії орієнтовані як на місцеві ринки, так і на централізований глобальний розподіл, використовуючи свою велику мережу для постачання сировини/товарів на ключові ринки по всьому світу. В 2023 році в компанії налічувалось 126,756 робітників, 84% з яких знаходились за кордоном. ArcelorMittal має виробничі потужності у багатьох країнах світу. Станом на 2023 рік, приблизно 39% їхньої сировинної сталі було вироблено в Америці, 50% в Європі, 11% в інших країнах, таких як Південна Африка та Україна. Компанія має сталеливарні та міні-заводи в 15 країнах, що включає 37 інтегрованих та міні-сталеливарних об'єктів. ArcelorMittal також веде видобувні операції, включаючи залізну руду та вугілля, в Північній Америці, Південній Америці, Африці, Європі та регіоні СНД, що інтегровані з їхніми глобальними сталеливарними потужностями.

В контексті національних економіки, ТНК має 23 дочірні підприємства закордоном, більшість з яких являються одночасно основними виробничими потужностями. Так, наприклад, до 2023 року «ArcelorMittal Temirtau» відігравав значну роль у структурі компанії ArcelorMittal, будучи найбільшим гірничо-металургійним підприємством у Казахстані. Він включав металургійний завод у Теміртау та кілька гірничодобувних підприємств у Карагандинській області. Ця дочірня компанія була важливою для ArcelorMittal, оскільки забезпечувала значні обсяги сталі та сировини, зокрема вугілля та залізної руди. Уряд Казахстану особисто сприяв приватизації об'єктів цього підприємства, так в 1994 році компанія «ArcelorMittal» придбала активи підприємства.

Протягом цього періоду в виробничі об'єкти компанії було інвестовано 1,5 млрд. дол. США, так було сформовано три основні департаменти дочірньої компанії: сталевий, вугільний та залізорудний. Сукупна кількість створених робочих місць становила – 32,9 тис. Розглядаючи продуктивність, після приватизації підприємству вдалося значно підвищити продуктивність по окремим виробничим та видобувним позиціям, так наприклад зросло виробництво сталі з 3.1 до 5.1 млн тон. готового прокату з 2.2 до 3.9 млн. тон, тощо. Отже, протягом періоду, коли іноземна ТНК володіла дочірньою компанією «ArcelorMittal Терміртау» значно покращила стан активів, які отримала та зробила значний внесок у розвиток галузі Казахстану. Однак, після повторних трагічних інцидентів, які сталися в 2023 році, спочатку 17 серпня та згодом 28 жовтня, що в цілому призвело до 51 загиблого працівника компанії, місцеве населення міста Теміртау звернулося до уряду країни з метою розслідування трагедії. Згодом уряд дійшов певної згоди з материнською компанією, стосовно продажі дочірньої компанії казахським інвесторам, однак також заборонив будь-яку діяльність компанії, на території Казахстану [23].

Наступним прикладом залучення інвестицій та позитивній взаємодії уряду та представників ТНК, це – Гаяна. Має досить унікальну та диверсифіковану економіку серед країн регіону [44, 47]. Основними секторами Гаяни є сільське господарство, видобуток мінеральних ресурсів, і зростаючий сектор послуг. Сільське господарство: Це традиційно важливий сектор для Гаяни. Країна експортує цукор, рис, і різноманітні фрукти, особливо банани і цитрусові. Цукрова промисловість, однак, зазнала скорочення через зниження світових цін та скорочення державної підтримки. Видобуток мінералів: Гаяна багата на природні ресурси, зокрема золото, боксити, і алмази, які є важливими експортними статтями. Нещодавно було відкрито великі родовища нафти та газу, що може кардинально змінити економіку країни [27]. ExxonMobil оголосила про значні інвестиції в регіон [33]. Галузь туризму також є значущим для економіки, зокрема завдяки природним ландшафтам Гаяни, як-от величезні тропічні ліси, річки і водоспади, у тому числі знаменитий водоспад Кайетур. Освіта і фінансові послуги також розвиваються, особливо з розширенням міжнародних зв'язків країни.

З огляду на виявлені родовища нафти і газу, економічні перспективи Гаяни можуть значно покращитися в найближчі роки, що безпосередньо стосується великих ТНК, які безпосередньо експлуатують родовища мінералів та сплачують економічну ренту уряду країни (рис. 2.4):

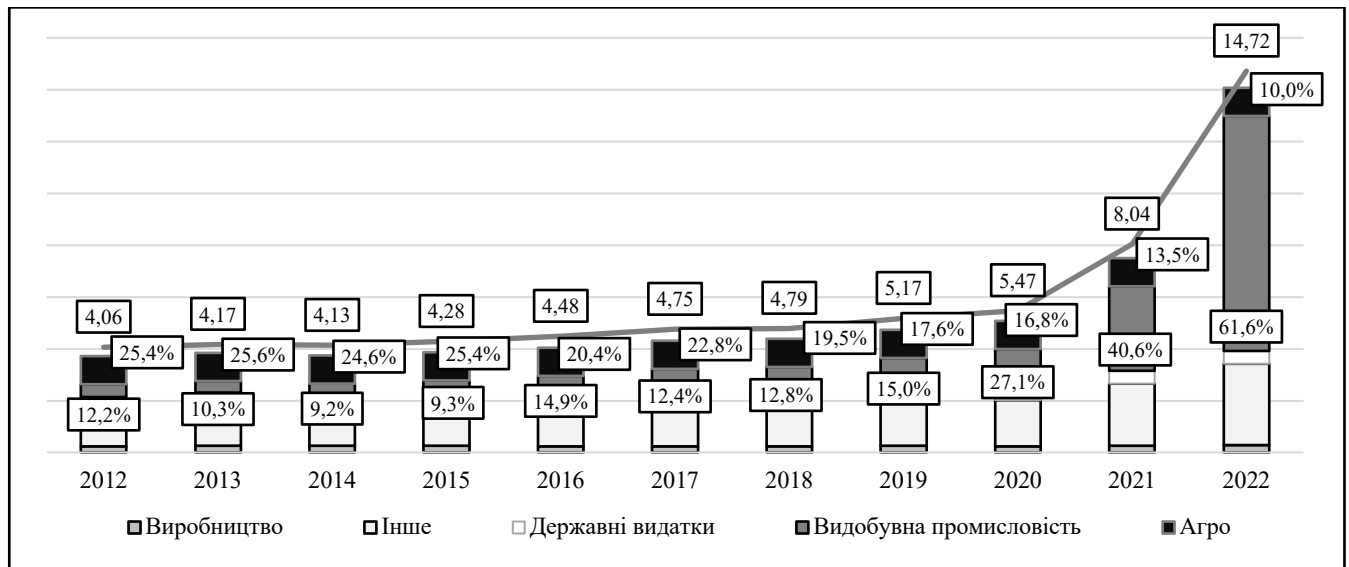

Рис 2.4. Динаміка структури ВВП Гаяни, (млрд. дол США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [38; 42].

Згідно представленого рисунку, протягом 2012-2019 років країна мала відносно нормальний ріст ВВП та нормальну його структуру, на динаміку росту ВВП навіть не вплинули певні світові екзогенні фактори, такі як – пандемія COVID-19. Так, в період з 2015-2017 років ріст ВВП був в межах 5-7%, що для такої незначної економіки являється великим досягненням. Однак, вже в наступному періоді країна досягнула нових, значних показників, а саме – 2020-2022 роки, в 2020 році ріст ВВП становив 5,8%, однак вже в наступному році 46,98%, а в 2022 – 83,08%. Також слід звернути увагу на структуру ВВП, як вона змінювалась протягом всього періоду. Так, наприклад – в 2012 році, аграрний сектор економіки становив – 25,4%, однак вже в наступні періоди 2018-2020 було менше 20%, а в 2022 році досягла значення – 10% від всього ВВП країни. Слід зауважити на значенні видобувної промисловості в контексті зростання росту ВВП країни. Так, на початку 2012 року, частка становила 12,2%, та була на цьому ж рівні до 2019 року, почавши витісняти аграрний сектор зі

структури ВВП, досягнувши 15% в 2019 році та 61,6% в 2022 року, що являється значною структурною трансформацією в контексті такої незначної економіки.

Такий різкий ріст в період 2018-2022 років вдало корелює з потоками прямих іноземних інвестицій в країну (рис. 2.5):

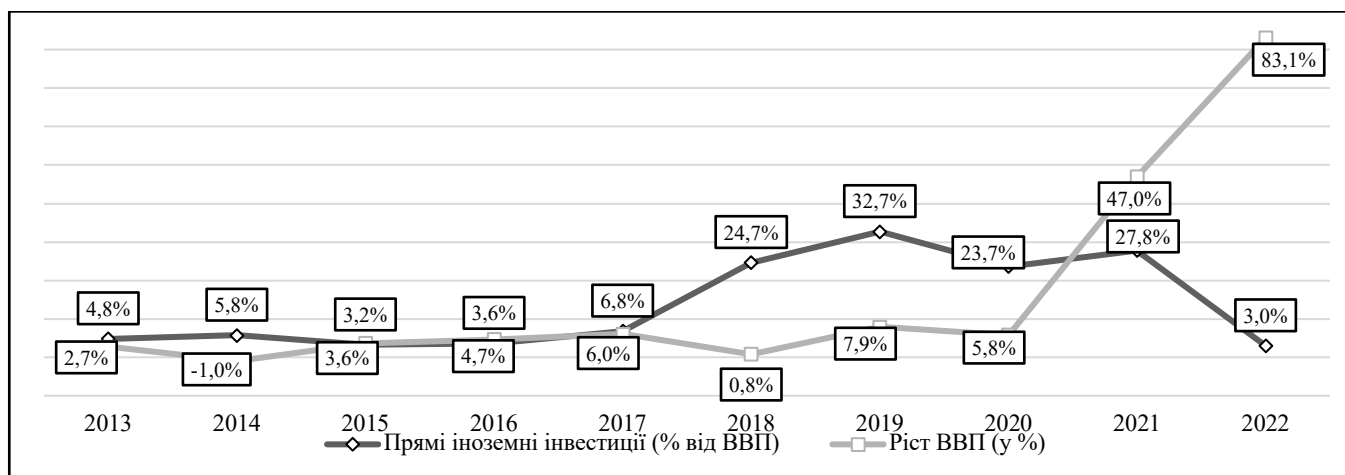

Рис 2.5. Динаміка росту ВВП та ПІІ Гаяни.

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [41].

Економіка Гаяни мала нормальні темпи росту ВВП та потоків прямих іноземних інвестицій в країні протягом 2013-2017 років. Однак ситуація кардинально змінилася в 2018 році, коли обсяги ПІІ вже становили 24,7% від ВВП країни, а в наступному році досяг свого історичного піку у 32,7%. Також паралельно цьому процесу активно ріс ВВП економіки країни, набравши більші обороти в 2020-2022 роках. У 2015 році компанією ExxonMobil було відкрито нафтове родовище Ліза-1, а в 2016 було відкрито родовище Ліза-2. На 2023 рік запаси нафти в Гаяні оцінюються в 11 млрд барелів, тим самим роблячи Гаяну країною з найбільшими запасами шельфової нафти у світі. Видобуток нафти стрімко збільшується, у 2020 році Гаяна видобувала близько 66 тисяч барелів на добу, а до 2023 року дійшла до позначки в 383 тисячі барелів на добу. Відкриття нових родовищ призводить до рекордних показників економічного зростання. Так, до кінця 2019 року номінальний ВВП Гаяни оцінювався в 5,5 млрд. дол США, а наприкінці 2022 року перевищив позначку в 15 млрд. дол США. Таким чином за три роки, країна потроїла свій ВВП. Згідно з даними МВФ, гаянці наразі, теоретично, є найбагатшим суспільством у світі, а Гаяна країна

з найвищими показниками економічного зростання у світі. Зважаючи на представлені дані, слід виділити частку найбільших ТНК в цьому процесі. Стосовно «ExxonMobil», ТНК вже котрий рік інвестує в країну, так наприклад, вартість активів компанії в 2021 році збільшилась з 4,8 до 6,7 млрд. дол. США, а в 2023 році становила понад 9 млрд. дол.США. Також компанія відзвітувала, що завершила 2022 рік, досягнувши позначки 5 тис робочих місць, які стосуються саме місцевого населення, а також згенеровано 383,4 млн. дол. США для понад 1,5 тис місцевих постачальників різноманітної продукції, яких задіює ТНК [33, 40].

Отже, резюмуючи вище представленні приклади реалізації іноземного капіталу на території приймаючої країни, можна зробити висновок, що ступінь входження та використання національного багатства, безпосередньо залежить від народу та уряду країни. Так, наприклад в Гайані прями іноземні інвестиції наразі дають змогу країні стабільно зростати та досконало змінювати структуру економіки, а також покращувати стан на ринку праці та вітчизняних підприємств. Відносно Казахстану, уряд не створив належного законодавчої бази функціонування ТНК та регуляторних інструментів впливу на їхню оперативну господарську діяльність, що призвело до трагічних наслідків та полишенням компанії ринку Казахстану та подальшою забороною її господарської діяльності на території країни.

2.3. ТНК і розвиток авіакосмічних галузей в країнах світу

ТНК авіакосмічної сфери, як інші корпорації цього типу значно впливають, як на національну так і на глобальну безпеку. Авіакосмічна галузь характеризують широкою та складною номенклатурою продукції виготовлення, який потребує значних ресурсів, як інтелектуальних (в контексті робочої сили), так і технологічних(перш за все капіталу). Ці корпорації сприяють глобалізації ланцюжків постачання, залучаючи до співпраці підрядників і постачальників з різних країн, що підсилює значимість міжнародного поділу праці в контексті цієї галузі. Вони також сприяють технологічному трансферу та розвитку вже наявних технологій, які слугують основними пасивними активами ТНК та пошуку, адаптації та застосування

тих технологій, які знаходяться на міжнародних ринках. Слід зауважити, що авіакосмічна галузь зазвичай орієнтується на продукцію з високою доданою вартістю, що обумовлено масштабністю окремих ТНК. Аерокосмічна галузь відома своєю складністю, інноваційністю та високими технологіями. Ось основні характеристики цієї галузі [6, 10]:

1. Високий рівень конкуренції: Аерокосмічна галузь використовує деякі з найбільш передових технологій, включаючи авіоніку, матеріалознавство, робототехніку та композитні матеріали. Ці технології застосовуються для створення літаків, космічних апаратів та супутників.

2. Міжнародний поділ праці: аерокосмічна галузь є глобальною за своєю природою, з великою кількістю міжнародних партнерство та співпраці між країнами і компаніями, що сприяє спільним розробкам та виробництву.

3. Інновації та дослідження: галузь є лідером у сфері наукових досліджень і інновацій. Вона вносить великий вклад у розвиток нових технологій, які можуть мати застосування не тільки в авіації та космосі, але й у багатьох інших галузях.

Сучасна аерокосмічна галузі характеризується появою нових країн та збільшення їхньої ваги в рамках галузевої світової структури (рис. 2.6):

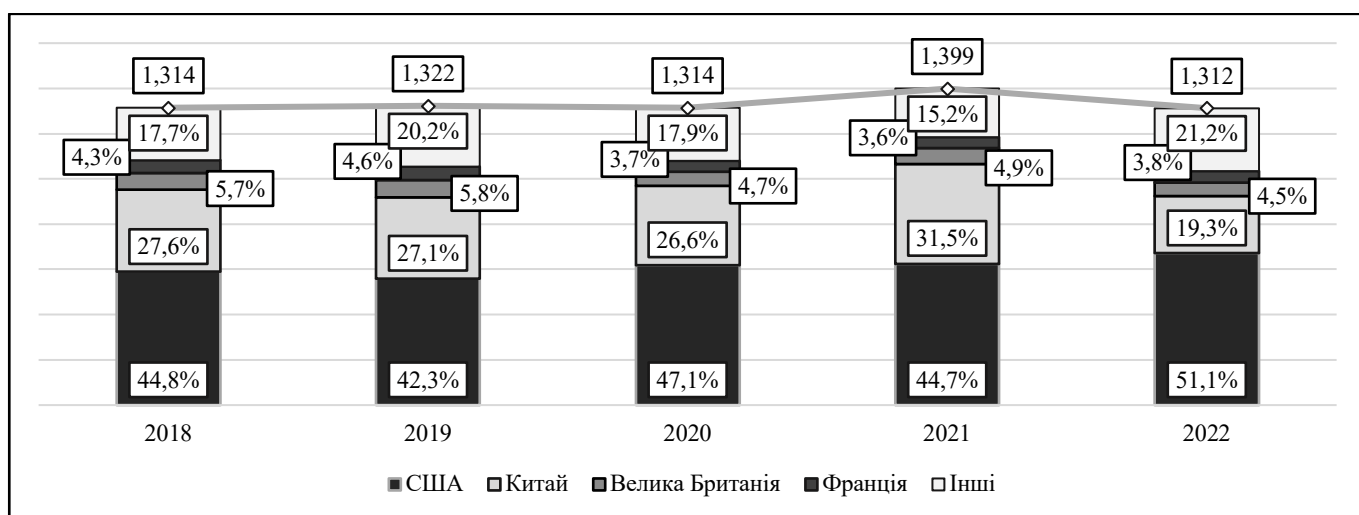

Рис 2.6. Динаміка структури світової авіакосмічної галузі за 100 найбільшими корпораціями, (трлн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [37; 46].

Зважаючи на динамічність екзогенних факторів впливу на динаміку та асиметричність ефекту, який відображається на кожній з країн по різному, можна виділити основну подію в цьому періоді яка найвагомніше та масовіше вплинула на структуру авіакосмічної галузі, це – пандемія COVID-19 та повномасштабна війна рф проти України.

Так, традиційними лідерами галузі є США, Франція та Велика Британія, однак поступово почав набирати вагу Китай. В 2017 році, компанії стали доступними для іноземних замовлень, однак всі наявні компанії від Китаю належать спеціальній агенції «State-owned Assets Supervision and Administration Commission of the State Council», яка контролює активи компаній, вона була спеціально створена урядом Китаю задля централізованого управління активами, операційними та стратегічними рішеннями підприємств. З 2017 року оперувало 8 компаній, які формували 27,6% пропозиції на внутрішньому та зовнішньому ринках, однак вже в 2022 року кількість компаній скоротилась до 4 шляхом злиття та формування більш стійких корпорацій, однак значно впала і сукупна частка китайських корпорацій, а саме – 19,3%.

Відносно Франції в цей період кількість компаній теж змінилась з 4 до 3, а саме компанія «KNDS» змінила свою країну-базування на Нідерланди в 2019 році, до цього вона утворилась шляхом злиття в 2015 році двох компаній: німецької «KWG» та французької «Nexter», задля покращення стану конкуренції на вітчизняних ринках та виходом на міжнародні. Проблематика в тому, що французьки компанії переважно направлені на військову авіакосмічну промисловість, а також виробництво окремих компонентів продукції в рамках вертикально інтегрованих підприємств, так у 2022 році майже половина доходів згенерованими всіма французькими компаніями стосувались військової сфери. В окремих компаніях, таких як – «Naval Group» та «Dassault Aviation», вони становлять 100% та 86% від усіх замовлень. Найбільшою французькою компанією ТНК з авіакосмічної галузі являється – «Thales», а саме в 2022 році отримала дохід у 18,5 млрд. дол США, що являється 37% від усієї французької галузі.

Окремо, слід відзначити активну політику в контексті поглинання французьких компаній, так з 2008 року придбала та згодом інтегрувала 5 компаній: «nChipher»,

«Vormetric», «Guavus», «Gemalto», «Impreva». На загальну суму – 10,27 млрд. дол. США. Така агресивна інвестиційна політика, дала змогу їй отримати важливі вертикально інтегровані елементи виробництва продукції. Більше половини доходів в 2022 році, були отриманні від реалізації продукції військового призначення. Велика Британія характеризується двома компаніями, які формують 70,41% пропозиції, а саме – «BAE Systems» та «Rolls-Royce». Перша компанія, отримала в 2022 році дохід у розмірі – 26,2 млрд. дол. США, з яких 33% становить авіакосмічна сфера. Окремо, слід зазначити, що компанія виключно спеціалізується на продукції військового призначення, це також характеризується, тим що на доходи майже не вплинула пандемія «COVID-19». Стосовно «Rolls-Royce» корпорація, окрім автомобілів, виробляє також високоякісні та надпотужні двигуни та інші елементи авіоніки. В 2022 році, частка сукупних доходів від аерокосмічної становить 36,23%, загальні ж доходи становили 15,69 млрд. дол. США. Авіакосмічна галузь США характеризується великою кількістю корпорацій, які пройшли довгий шлях, деякі з них були започатковані на початку 20 століття, а інші в період Першої та Другої Світових Війн. Однак, ця галузь в США сильно залежить від кон'юктури внутрішнього ринку та військових замовлень.

З 2018 по 2022 роки, розмір авіакосмічної галузі поступово зростав і навіть пандемія COVID-19 в 2019-2020 роках не завадила цьому процесу. США, порівняно з іншими країнами мають більш воєнізовану авіакосмічну галузь, яка в свою чергу має великі оборонні контракти від уряду країни, які в 2020 рік дали змогу підтримувати темпи зростання і не втратити лідерські позиції в контексті світового ринку (див. Рис 2.7).

Так, наприклад найбільша компанія аерокосмічної галузі США «General Electric (Aerospace)» мала сукупний дохід у розмірі 76,5 млрд. дол. США, однак частка військової продукції становила всього 5,8% при тому, що компанія займає 11,4% аерокосмічної галузі США.

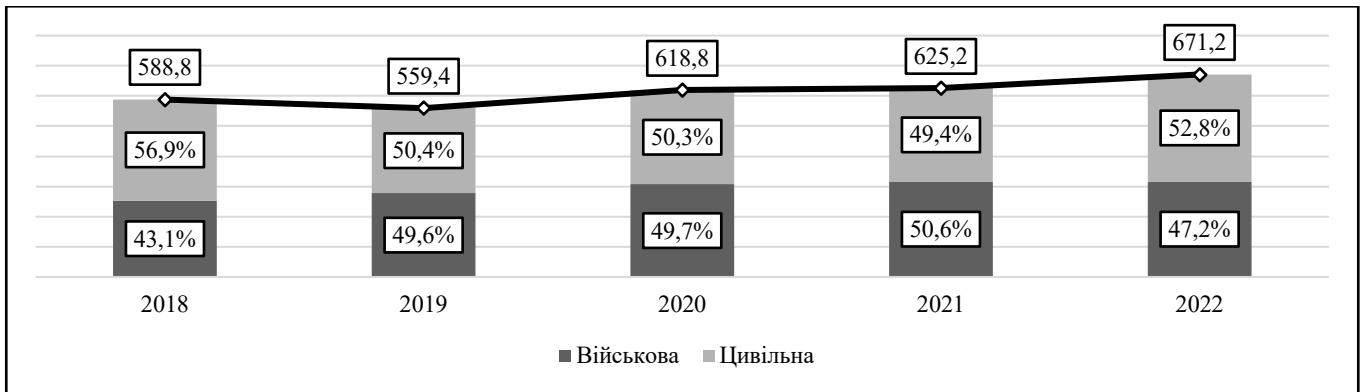

Рис 2.7. Динаміка структури авіакосмічної галузі США за видом продукції, (у млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [46].

Друга за величиною компанія являється «Raytheon Technologies» сукупний дохід якої становив 67,1 млрд. дол. США, частка також понад 10%, але має більше 59,0% військових замовлень. Третя за величиною компанія в галузі США є «The Boeing Company», яка мала 66,6 млрд. дол. США сукупних доходів, проте має значну частку комерційної продукції 53,7%.

Світова авіакосмічна галузь, як вже зазначалось характеризується високим рівнем конкуренції, який досягається шляхом застосування та реалізації різноманітних стратегій стосовно внутрішнього та зовнішнього ринку (див. Табл. 2.2).

Найбільша компанія в цієї галузі – «Lockheed Martin», утворилася 1995 році шляхом злиття двох компаній «Lockheed Corporation» та «Martin Marietta», що дало змогу об'єднати в одному портфелі широку номенклатуру продукції різноманітного призначення та в подальшому інтегрувати його в свої системи. Наразі це виробник високоякісної зброї, як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках, однак переважна кількість замовлень надходить від уряду США. В контексті реалізації своєї основної діяльності, компанія отримала 7,38 млрд. дол. США прибутку, що є найкращим показником у світі по цієї галузі.

Порівняльна характеристика фінансово-економічних показників
найбільших ТНК авіакосмічної у країнах Світу (за 2023 рік)

	Прибуток	Доходи	Витрати (млрд. дол. США)		
			НДДКР	Виробничі	Капітальні
Lockheed Martin	7,38 (-9,2%)	67,6 (-1,6%)	59,09		
			1,251 (-44,8%)	56,15 (+2,3%)	1,691 (+1,25%)
Airbus	6,43 (-10,3%)	72,2 (+0,2%)	65,77		
			3,643 (+6,4%)	3,643 (+6,4%)	3,643 (+6,4%)
BAE Systems	3,23 (+1,2%)	28,93 (+8,4%)	25,6		
			2,82 (+15%)	2,82 (+15%)	2,82 (+15%)
China Aerospace Science & Industry	2,166 (+2,8%)	37,3 (-8,5%)	-		
Safran	1,0 (+2,3%)	48,2 (+0,4%)	61,09		
			1,123 (-16,2%)	55,4 (+4,2%)	2,126 (-2,33%)

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [28; 32; 35; 46].

Найбільше доходів було отримано від реалізації літаків та гвинтокрилів (32,65% та 12,34% відповідно). Також, слід зазначити, що в минуло році компанія посідала друге місце за прибутками в США, однак низькі темпи росту «The Boeing Company», дали змогу цієї компанії посісти перше місце. Наступна компанія – «Airbus», для світової авіакосмічної галузі має важливе значення в контексті одним із основних учасників розвитку цієї сфери та одночасно лідером якості продукції, що підтверджується стабільним попитом на їхні літаки, гелікоптери тощо. Першим, що слід відмітити, компанія мала чи не найбільші видатки на НДДКР та Капітальні інвестиції в 2023. Компанія генерує більшість свого доходу, а саме 72% від реалізації комерційної продукції порівняно з попередньою компанією. Слід, зауважити, що порівняно високий дохід компанії в 2023 році, був досягнутий після сильного падіння на -29% до 53,7 млрд. дол. США в період з 2019 по 2020, однак доходи від військової продукції впали всього на -4%. Порівнюючи компанію, слід відзначити масовість виробництва літаків, таких серій, як: A320(11,328), A330(1,598) та A350 (592).

Утворення та становлення компанія «Airbus», вони як і у більшості учасників цієї галузі відбувалось на основі складних процесів злиття. Так, розглядаючи останні структурні зміни, можна констатувати, що компанія утворилась на основі трьох інших компаній: CASA (Іспанія, Літакобудування), DASA(Німеччина, Гвинтокрили та Літаки) та Aerospatiate-Matra (Франція, електроніка), об'єднавши такі ресурси вже новій компанії вдалося досягти тих показників та якості, які вони мають сьогодні.

Найбільш диверсифікованою компанією за своєю діяльністю являється – «BAE Systems», хоча основною ідентифікує, як авіакосмічну. Вся продукція компанії стосується військового призначення. Також, підтверджується значимість авіаційної складової компанії, те що попри складні «ковідні» умови, частка доходів за авіаційною сферою майже не змінилася порівняно з іншими надходженнями.

Процес створення компанії BAE Systems включав в себе ряд стратегічних злиттів та поглинань. Основна компанія BAE Systems виникла в результаті об'єднання British Aerospace (BAe) та Marconi Electronic Systems у 1999 році. British Aerospace, яка виникла в 1977 році в результаті націоналізації британської авіаційної та оборонної промисловості, була одним з ключових виробників літаків, ракет та іншої військової техніки у Великобританії. Marconi Electronic Systems, в свою чергу, спеціалізувалася на електронних системах для військових потреб. Злиття BAe та Marconi створило BAE Systems, що стало одним із найбільших виробників оборонної техніки в світі. Після створення компанія активно розвивалася, здійснюючи низку стратегічних придбань та злиттів. Наприклад, у 2000 році BAE Systems придбала Lockheed Martin Aerospace Electronic Systems, що розширило її присутність на американському ринку оборонної техніки [32].

Отже, можна резюмувати що розглядаючи ТНК як одиничні суб'єкти так і галузь в цілому – необхідно вбачати високий рівень конкуренції в галузі, міжнародний характер промисловості, значення військових замовлень, вплив певних екзогенних факторів, таких як війна на галузь, та стратегічні злиття та придбання, які вплинули на структуру компаній. За період з 2018 по 2022 роки авіакосмічна галузь демонструвала поступове зростання, навіть не дивлячись на виклики, такі як пандемія COVID-19. США відзначаються великим обсягом військових контрактів, що

дозволило їм підтримувати свої лідерські позиції на світовому ринку. Компанії як Lockheed Martin, Boeing та Raytheon Technologies залишаються ключовими гравцями у цій галузі. Також, варто відзначити процеси консолідації та стратегічних злиттів, які відбуваються у галузі, що призводить до формування більш стійких корпорацій, які можуть ефективніше конкурувати на світовому ринку.

Висновки до 2 розділу

Резюмуючи все вище зазначене можна зробити висновок, що ТНК наразі являються основними каталізаторами розвитку Світової економіки, економік країн базування, а також безпосередньо тих, що приймають інвестиції. Ця динаміку прослідковується у впливі окремих ТНК на ріст світового ВВП, а також на зростання окремих економік, які приймають іноземний капітал.

Питання регуляторної політики являється ключовим в аспекті функціонуванні іноземної ТНК на території країни, а також величині використанні національних ресурсів країни. Це питання постало, коли ТНК стали частіше використовувати країни, що розвиваються та ті, що з перехідною економікою, як експлуатації сировинних ресурсів, робочої сили, тощо. Відповідна ситуація відбулась в Гайані, де уряд довготривалий термін співпрацювали з іноземними ТНК задля створення взаємно комфортних відносин типу G2B. Однак побудова такого регуляторного поля потребує часу та системної кооперації та не завжди має позитивні результати.

Сучасна авіакосмічна характеризується посиленням конкуренції та незначною фрагментацією ринку на 4 основні країни. Слід відзначити поступове зростання ролі Китаю в авіакосмічній галузі та посиленням конкуренції зі США, що підтверджуються негативною динамікою двосторонньою співпрацею країн. Окремо, слід зазначити, що в окремих великих компаніях зберігається значна частка продукції військового призначення.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ТНК НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМКИ І АВІАКОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1. Діяльність ТНК як фактор розвитку національної економіки України

Присутність транснаціональних корпорацій, які відіграють важливу роль у розвитку національних економік завдяки описаним кільком ключовим аспектам, в національному економічному просторі України суттєво вплинули на розвиток її національної економічної структури. По-перше, вони сприяли росту обсягів залучених іноземних інвестицій, які значно підвищили економічну активність країни. Інвестиції використовувались для розбудови нових заводів і виробництв, створення сучасної інфраструктури та залучення технологій, що призвело до створення робочих місць і підвищення доходів населення. По-друге, ТНК в Україні сприяли передачі технологій і ноу-хау – вони часто впроваджували передові технології та управлінські практики, які були адаптовані місцевими компаніями, підвищуючи таким чином загальну продуктивність і інноваційну активність у країні. Третій аспект – це сприяння глобалізації української торгівлі. ТНК ведуть діяльність у багатьох країнах, і сприяють розвитку участі в міжнародній торгівлі через експорт та імпорт товарів і послуг, вироблених на території України. Це допомогло країні розширити її ринки та збільшити торговельні обороти.

Проте, існували і ризики, пов'язані з домінуванням ТНК у національних економіках. Зокрема, великі корпорації справляли занадто великий вплив на політику та економіку країни, що призвело до монополізації ринків, ерозії місцевого підприємництва та негативних соціальних наслідків, як-то зниження трудових стандартів і навіть до експлуатації робочої сили. І хоча ТНК стали каталізатором економічного розвитку, важливо, що уряд України збалансовував їхній вплив через ефективне регулювання і політику, яка забезпечувала максимальну користь для економіки і для суспільства загалом.

В контексті аналізу залучення ТНК в економіку України, а також поглиблення розуміння необхідності такого залучення, слід виходити з оцінки привабливості сектору/галузі економіки для іноземного капіталу слід проаналізувати потоки прями іноземних інвестицій (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Динаміка структури ПІІ в Україні (у млн. Дол. США, ріст у %)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сільське, лісове та рибне господарство	257,551 (-33,88%)	-8,49 (-103,30%)	38,008 (-547,68%)	224,646 (491,05%)	1127,757 (402,02%)	378,312 (-66,45%)
Промисловість	1705,38 (1230,86%)	2391,901 (40,26%)	2480,18 (3,69%)	-851,116 (-134,32%)	4039,48 (-574,6%)	-1655,37 (-140,98%)
Інформація та телекомунікації	86,292 (-55,29%)	96,26 (11,55%)	-67,633 (-170,26%)	373,802 (-652,69%)	-2,083 (-100,5%)	570,5 (27488,38%)
Фінансова та страхова діяльність	1073,422 (-60,84%)	776,543 (-27,66%)	1172,013 (50,93%)	226,032 (-80,71%)	644,635 (185,20%)	1078,898 (67,37%)
Операції з нерухомим майном	48,352 (-151,39%)	397,732 (722,58%)	494,129 (24,24%)	-157,473 (-131,87%)	347,337 (-320,5%)	-281,832 (-181,14%)
Інше	-2119,808 (-17,62%)	692,803 (87,72%)	570,756 (24,24%)	1071,446 (-92,01%)	1898,599 (666,10%)	151,787 (-59,44%)
Всього	3741,753	4725,392	6015,296	-32,322	7319,959	562,107

Примітка. Складено автором за даними джерела [25].

Згідно представлених даних, базуючись на сукупних значеннях потоків ПІІ в Україні слід виділити, що протягом незначного періоду 2017-2022 років, країна зазнала декількох значних падінь ПІІ, а саме в 2020 та 2022 роках. Ці два період свідчать про значний екзогенний вплив на інвестиційну привабливість України. 2020 рік асоціюється з початком пандемії «COVID-19», що значно знизило економічну активність країни та так-би мовити поставило на паузу економіку на певний період. Однак, це значне падіння компенсувалось найбільшим припливом інвестицій в 2021 році, а саме 7,3 млрд. дол. США. Майже досягнувши історичного піку, який припадав на 2005, 2011-2012 роки. Аналізуючи структуру, слід виділити сектор «Фінансова та страхова діяльність», які протягом представленого періоду, порівняно з іншими

сферами не мали негативного значення ПП. Відносно незначні та порівняно низькі об'єми ПП проходять через сектор в якому безпосередньо знаходиться «ІТ» галузь, а саме «Інформація та телекомунікація» за представлений період найбільше значення було досягнуто в 2022 році, однак, як і за попередні роки це являється накопичувальним ефектом, який властивий цьому періоду.

Присутність ТНК прослідковується в усіх наявних галузях економіки України, окрім «Транспорту та логістики» та всього одна компанії в «Паливно енергетичному комплексі». Однак, дійсно найпривабливішими галузями можна виділити, такі: «Оптову та роздрібну торгівлю» та «Аграрно промисловий комплекс», де оперують компанії з певною специфічною господарською діяльністю, однак що формують загальне конкурентне поле, в якому вітчизняні компанію демонструють значні переваги (рис 3.1):

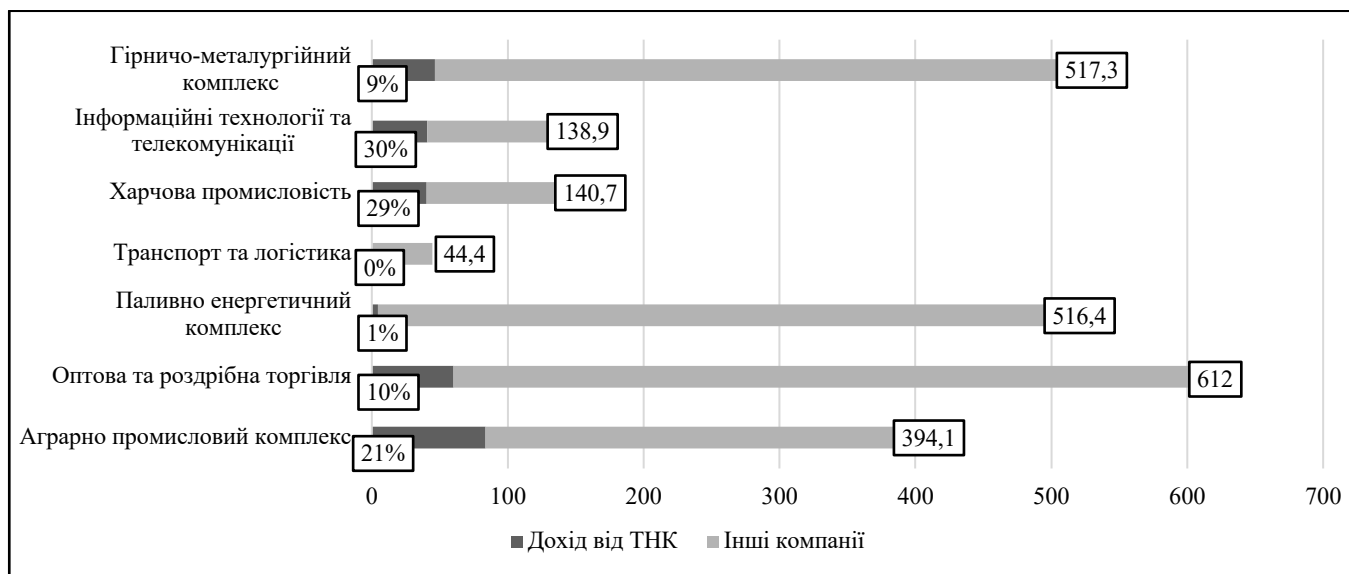

Рис 3.1. Структур основних галузей економіки України, (млрд. грн.).

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [24].

Розглядаючи торгівлю, можна виділити такі основні ТНК – «Metro GROUP», «JYSK Group», а також «Auchan SA». Оперування ТНК в цієї галузі є доволі складним, через значні об'єми національних конкурентів, їх знання місцевого ринку та можливість оперативного реалізовувати нестандартні конкурентні стратегії, окрім цього ТНК характеризуються відносно не значною диференціацією продукції для

вітчизняного споживача. Так, наприклад компанія «Metro» являється 4 компанією в галузі, однак так і не досягла позитивних показників прибутковості. 2023 рік, завершила з результатом -0,455 млн. грн. що є порівняно значним, з компаніями-конкурентами. Значний вплив на компанію сприяли саме пандемія «COVID-19», адже компанія переважно орієнтується на оперування саме в офлайн магазинах, згодом на початку вторгнення росії на територію України, компанія зазнала знищення/пошкодження значної кількості магазинів, складів та іншої інфраструктури яка забезпечує діяльність компанії. Слід, відзначити порівняно краще конкурентне становище в 2021 році, яке мала компанія, а саме – 26 гіпермаркетів у 18 містах України, а також залучено більше 3000 працівників. Наступна компанія, це – «Auchan», має значно менші показники доходності, однак і зазнала великих збитків в 2023 році, переважно, як стверджує керівництво компанії, це пов'язано з падіння купівельної спроможності та споживчого попиту, окремо також слід виділити про майже повна зупинку торгівлі на початку війни, руйнування гіпермаркетів в Одесі та Харкові й необхідність зачинятися через повітряні тривоги. Найбільш прибутковою являється компанія, яка має найменший дохід із представлених компаній, а саме – «JYSK», в 2023 році сукупні доходи компанія становили – 4,8 млрд. грн, а прибуток – 1,1 млрд, що є порівняно значним досягненням в контексті подій, які відбулися в країні.

Наступна галузь економіки, яка приваблює іноземні ТНК та має значний потенціал стосовно розвитку та залучення інвестицій, це – Аграрно промисловий комплекс. Всього, 15 найбільших компаній галузі згенерували приблизно 400 млрд. грн доходу, з цих компаній – 6 транснаціональні корпорації. Двома найбільшими компаніями в галузі є вітчизняні «Kernel» та «МХП», які разом займають більше половини частки галузі, 32,8% та 21,6% відповідно. Третьою компанією є іноземна «АДМ Юкрейн», яка спеціалізується на виробництві соняшникової олії і торгівлі зерновими культурами. Ця ТНК займає 6,39% ринку, так само як і значна частина компаній переважно експортує свою продукцію закордон. За результатами року ADM Ukraine став третім найбільшим експортером агропродукції із результатом понад \$500 млн, свідчать розрахунки Forbes Ukraine. Archer Daniels Midland не закриває

бізнес у Росії, анонсувавши скорочення деяких операцій, що не пов'язані з виробництвом основної продукції. ТНК володіє сімома елеваторами потужністю 623200 т, олійно-екстракційним заводом у Чорноморську на 200 000 т і зерновим терміналом в одеському порту. Наступна велика ТНК, це – «Сантрейд» або «Bunge», займає 3,43% ринку та являється однією з найбільших компаній за прибутком у галузі, який становив 558 млн. грн. Також, слід виділити, що ця ТНК порівняно з іншими в галузі першою заявила про вихід з ринку росії та продаж активів, виробничих потужностей, об'єктів інтелектуальної власності тощо. Наступна важлива галузь для економіки України це – Гірничо-металургійний комплекс, важлива вона в контексті експорту, адже забезпечує 15% від всього експорту або 9,4 млрд. дол. США (в абсолютних величинах). Незважаючи на об'єми галузі та можливі перспективи від оперування на місці, з 20 наявних компаній іноземних всього 1, це – «Arcelor Mittal». Компанія має частку в 8,47%, однак як і більшість в галузі після початку вторгнення росії на територію України, зазнавала значних збитків, не стільки прямих, а опосередкованих (рис. 3.2):

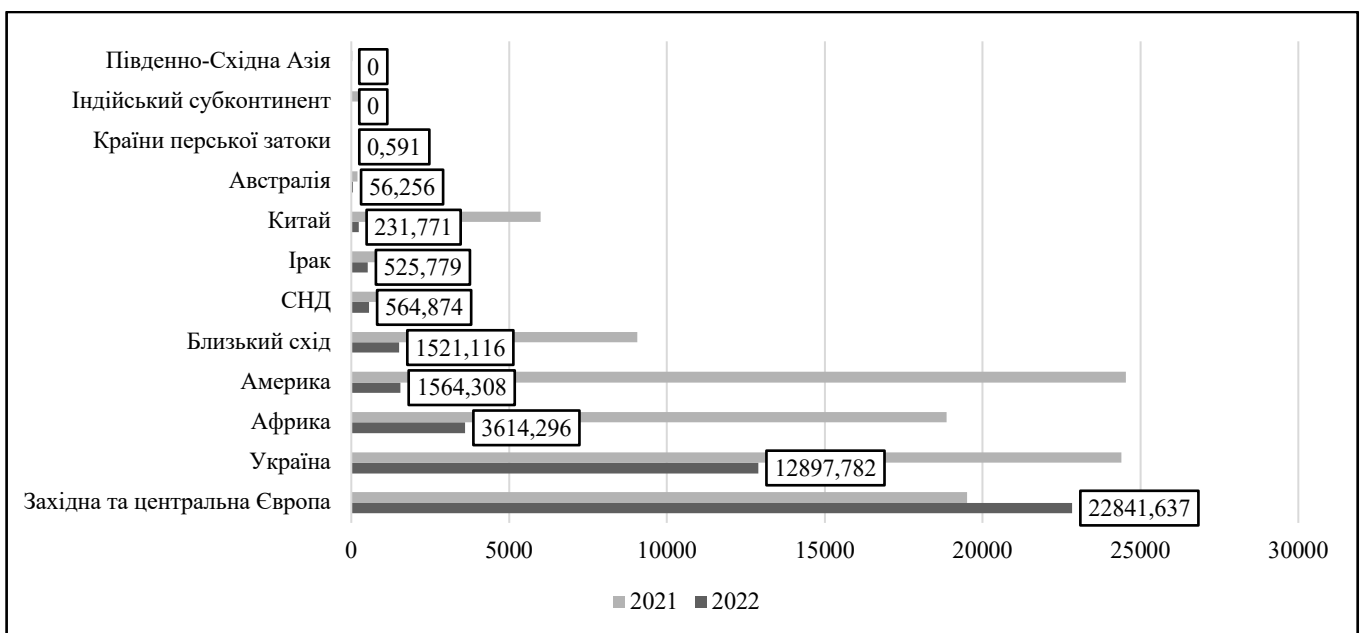

Рис 3.2. Структура доходів компанії «ArcelorMittal», (тис. грн.).

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [22, 31].

Отже, як вже зазначалось компанія переважно орієнтується на експорт своєї продукції, в 2021 році сукупний дохід становив 109 млрд. Гривень, приблизно 22% доходів отримано від реалізації продукції всередині країни, решта мала таку структуру: Західна та центральна Європа (17,85%); Африка(17,26%); Америка (22,45%); Близький Схід (8,28%); СНД (2,46%);. Відносно окремих країн, значна частка експортувалась до Китаю та Іраку, а саме 5,49% та 3,31% відповідно. Вторгнення росії, обстріл портової інфраструктуру, блокування експорту морським шляхом завдали значних збитків. Так, вже в 2022 році, структуру зазнала значних змін, в Західну та центральну Європу експортувалось приблизно 52%, реалізації на території України зросла до 29,4%, також значно зменшився експорту до Китаю, який був найбільшим споживачем продукції. Окремо, слід зазначити, що компанія являється однією найбільших в контексті фіскальних надходжень, так в 2021 році було сплачено сукупно 5,4 млрд. гривень, однак в 2022 році, через сукупні збитки в розмірі 49 млрд. гривень, отримала позитивні надходження податку в розмірі 2,3 млрд. грн.

Швидкий розвиток галузі «Інформаційні технології та телекомунікації» також демонструє привабливе поле для іноземних ТНК, хоча переважна більшість з них почала свою господарську діяльність ще на початку двохтисячних. Так, в 2022 році дохід 10 найбільших компаній галузі генерують сукупно 94,5 млрд. гривень. з яких 43,3% відводиться до ТНК. Найбільшою компанією в галузі є українська «SoftServe» й одночасно першою, яка почала свою діяльність. Компанія отримала значні втрати під час війни, пов'язані з людським капіталом, який і є генератором всього доходу, однак оперативна ревокація бізнесу дала змогу швидко відновитись. Сукупний дохід компанія становив 25 млрд. гривень. Однак, по певним показникам компанія має всі можливості стати ТНК, адже вже зараз оперує на американському континенті, маючи більше 20 дочірніх компаній в понад 5 країнах. Також, керівництво компанія очікує досягти позначку сукупного доходу – 1 млрд. дол. США, однак це безпосередньо буде залежати від інтенсивності війни. Наступна компанія в галузі є «EPAM Systems» з США, яка в 2022 році являється лідером за прибутковістю в 3,4 млрд. гривень, а також за кількістю працівників в 2022 році, а саме в – 11,5 тис. осіб; та середньою

середньомісячною винагород в 29,9 тис. гривень. Також, слід зазначити, що компанія так само, як і вище зазначено «Arcelor Mittal», є великим платником податків, однак порівнюючи на компанія «EPAM Systems», опосередковані фактори війни вплинули в незначному обсязі, так в 2021 році було сплачено 263,1 млн. грн. податку на прибуток, а в 2022 вже 756,9 млн. грн. В контексті структури доходів за географічним положення мали такі результати: США (67%); ЄС (24,8%); Канада (6,8%), Інші країни (1,38%). Третьою компанією також являється іноземна ТНК, а саме – «GlobalLogic». Відносно фінансових показників, компанія найменше всього в галузі зазнала втрат, мала відносно незвичні відносно тодішнього стану кон'юнктури галузі, а саме сукупні доходи компанії зросли на 49,39% до 11,5 млрд. грн. Порівнюючи прибуток за цей період, так само мав ріст та, як і переважна кількість компаній в галузі мав позитивне значення та завершив рік з 1,1 млрд. грн. Також, слід зазначити про інтегрованість компанії у зовнішні ринки, це прослідковується в обсягах реалізації своїх послуг, вже 4 рік поспіль 99% реалізується на закордонних ринках, що є позитивним показником для країни, таким чином переважно продукції компанії експортується, що позитивно впливає на торговельний баланс, валютні надходження та додану вартість продукції [22].

Також, окремо слід виділити дві важливі вітчизняні компанії в галузі, це «Genesis» та «Ajax Systems». Перша компанія генерує основний свій дохід від реалізації послуг, а друга створює складні системи безпеки для дому, офісів, складських приміщень тощо. В контексті галузі та залучення близько 7 тис. осіб працівників, які створюють висококонкурентний продукт, які реалізовується на міжнародних ринках. Порівняно з «Genesis», «Ajax Systems» зазнала значних збитків з початку війни, їй довелося проводити релокацію своїх співробітників, виробничих потужностей на захід країни, а також створення нових закордоном, як наприклад в Туреччині інвестувавши понад 11 млн. дол. США. Також «Ajax Systems» є яскравим прикладом української компанії, яка робить акцент на НДДКР. Ajax Systems випускає бездротові системи безпеки й непогано із цим справляється – у компанії 900 000 клієнтів із більш ніж 120 країн. За розробку пристроїв відповідає R&D-департамент

із чотирьох відділів у Києві: розробка ПО та девайсів, автоматизація та тестування. Загальний штат – близько 350 спеціалістів. Це кожен п'ятий співробітник компанії.

Останньою з найпривабливіших галузей економіки для ТНК це є «Харчова промисловість та виробництво напоїв». ТНК зацікавлені в діяльності в галузі харчової промисловості та виробництва напоїв в Україні завдяки великому внутрішньому ринку, зростанню доходів населення, потужній сільськогосподарській базі, нижчим виробничим витратам, стратегічному географічному розташуванню, експортним можливостям, лояльності споживачів до міжнародних брендів, підтримці уряду, соціальній відповідальності та можливостям впровадження інновацій. Сукупний об'єм галузі – 140,7 млрд. грн., 28,6% з яких генерується іноземними ТНК. Галузі має незначний внесок (2,9%) у ВВП та приблизно 2,4 млрд. дол. США в сукупному експорті.

У 2022 році експорт алкогольних напоїв з України впав більш ніж на третину. Проте великі компанії, як-от Global Spirits та Bayadera, змогли збільшити експорт і відкрили нові ринки збуту. Популярність України у світі сприяла виробникам алкоголю. Наприклад, холдинг Global Spirits зріс у США на 21%, а у Bayadera загальний експортний виторг від вина та горілки підвищився на 1,4%. Вдалося втримати експорт, і продажі становили 200 млн грн. Bayadera стала другою серед експортерів горілки в Україні з часткою 23%, відкривши нових дистриб'юторів у Польщі, Німеччині, Ісландії, Швеції, Італії та Канаді. Загальні продажі алкоголю у 2022 році впали на 36%. Найбільше постраждала категорія тихого та ігристого вина (на 53%), тоді як продажі горілки знизилися на 28%. Цьому сприяло те, що багато жінок виїхали з України під час війни, а вони традиційно є більшими споживачами вина, ніж чоловіки. Через воєнні дії постраждали або зачинилися близько 20% підприємств кондитерської галузі. Найбільша кондитерська компанія країни, Roshen, на початку 2022 року зупинила роботу заводів у Борисполі та Києві і скоротила виробництво на фабриках у Вінниці та Кременчуці. Сумарно компанія зменшила обсяги виробництва на 10–12%, але це не спричинило дефіциту продукції на ринку. У відсотковому співвідношенні через міграцію населення та зниження купівельної спроможності обсяги споживання теж скоротилися. Майже рік знадобився світовим

FMCG-компаніям, щоб відновити зупинені через повномасштабне російське вторгнення проекти в Україні. Навесні 2023-го PepsiCo, Mondelez і Carlsberg відновили випуск продукції, а Nestlé розпочала будівництво нового виробничого комплексу. У травні компанія повернула на полиці супермаркетів локшину швидкого приготування «Мівіна» – харківська фабрика припинила працювати в перші дні війни. До війни «Мівіна» займала частку на українському ринку у 52%, а у 2022 році – лише 19%. За цей час лідером на ринку стала «Маревен Фуд» [22, 24].

Отже, в контексті наявних ТНК та їх залучення в національну економіку, можна зробити висновок, що в залежності від галузі національної економіки та специфіки оперування ТНК, вони мають свій певний позитивний та негативний вплив. В контексті концентрації ТНК в галузі, можна виділити АПК, Інформаційні технології та Харчову промисловість і виготовлення напоїв, в цих галузях частка ТНК становить понад 22-44%, що свідчить про привабливість для іноземного капіталу. Найбільшою в контексті податкових надходжень є «Гірничо-металургійний комплекс», однак в ньому оперує всього одна ТНК, це «ArcelorMittal», але їхній внесок у розвиток національної економіки має вагоме значення. Однак існують значні ризики, пов'язані з транснаціоналізацією. Збільшення частки іноземного капіталу може призвести до втрати контролю над стратегічними галузями економіки та зробити країну вразливою до зовнішніх економічних впливів і криз. Розглядаючи ТНК, які функціонують на території України, вони значно вплинули, як на розвиток економіки, так і рівня конкуренції вітчизняних компаній, це характеризуються наявністю значної кількості в таких складних галузях, як ІТ, Телекомунікації, Металургія та АПК.

3.2. Перспективи залучення транснаціонального капіталу в національну економіку України

Вкладання іноземного капіталу приносять сучасні технології та управлінські практики, що підвищує продуктивність та конкурентоспроможність українських підприємств. Вони можуть допомогти диверсифікувати економіку, розвиваючи нові сектори, та покращити інфраструктуру, роблячи бізнес-клімат більш привабливим.

Однак залучення іноземного капіталу стикається з численними викликами. Політична та військова нестабільність, високий рівень корупції, слабка захищеність прав власності та недостатньо розвинена інфраструктура відлякують потенційних інвесторів. Валютні ризики також впливають на прибутковість інвестицій, збільшуючи ризики для іноземних інвесторів.

Найбільш доцільний комплекс індикаторів, який відображає бізнесовий клімат, це розроблений від Світового Банку – «Doing Business». Він відображає всі основні аспекти: від створення юридичної особи, доступу до капіталів, стан інфраструктури, адміністративне навантаження, до торговельної політики (рис. 3.3):

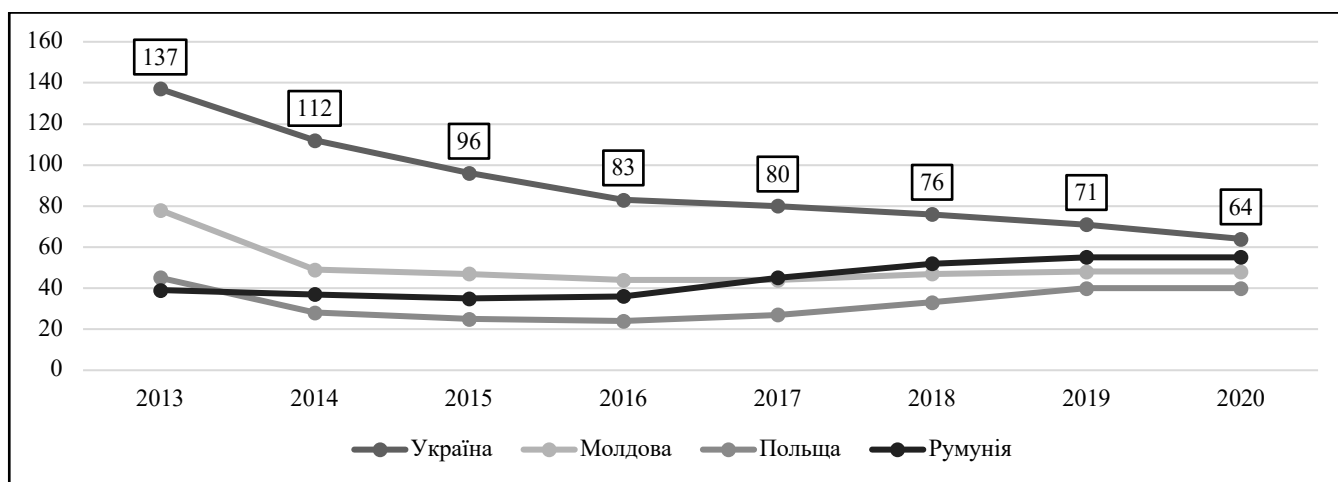

Рис 3.3. Динаміка позиції в рейтингу легкості ведення бізнесу «Doing Business».

Примітка. Побудовано автором за даними Журналу «Doing Business» від Світового Банку.

Згідно представленого рейтингу, Україна на початку 2013 року знаходилась на 137 місці, найбільш критичним були аспекти пов'язані з будівництвом та податковим кліматом. В наступному році статус України в рейтингу значно покращився, зокрема завдяки: вдосконаленню систем реєстрації власності, що спростило процес передачі власності; запровадженню спрощених податкових декларацій та вдосконаленню системи електронного подання декларацій; імплементовано систему оцінки ризиків для будівництва, усунені вимоги щодо отримання певних дозволів та технічних умов. Однак, значно погіршились показники пов'язані з торговельним кліматом та неплатоспроможність контрагентів. В 2015 році також були покращення пов'язані з

реформування регуляторного середовища та усунення бюрократичних перешкод. Було посилено захист міноритарних інвесторів шляхом введення додаткових вимог до схвалення транзакцій, пов'язаних із зацікавленими сторонами. Це включає більшу прозорість та вимоги до розкриття таких транзакцій на біржі. Було введено електронну систему для подання та сплати податків на працю, що спростило процес для компаній. Вдалося покращити свій рейтинг досягнувши 83 місце.

Протягом 2016-2017 років в Україні реалізовано реформи стосовно зменшення часу та витрат, пов'язаних зі сплатою податків. Після подачі податкових декларацій, що включають повернення ПДВ, податкові перевірки та апеляції. Введено електронну систему сплати судових зборів, що спрощує процес виконання контрактів та зменшує адміністративне навантаження на суди.

Реформи, впроваджені Україною протягом 2016-2017 років, були спрямовані на спрощення процедур, зменшення часу і витрат, а також підвищення прозорості та ефективності бізнес-середовища. Розглядаючи основні покращення протягом 2018-2019 років, слід виділити: зменшення кількості процедур та часу на отримання дозволу на будівництво завдяки запровадженню «єдиного вікна» для отримання дозволів на будівництво та спрощення вимог до інвесторів; Було зменшено кількість процедур з 6 до 4 та скорочено час необхідний для реєстрації бізнесу з 6,5 до 12,5 днів. Позиції України за легкістю отримання кредиту погіршилися, однак було покращено охоплення кредитного бюро дорослого населення з 47,3% до 72,5%; Україна мала значний прогрес у сфері торгівлі трансграничної торгівлі, зменшивши час на документальне оформлення експорту з 96 до 66 годин.

В 2020 році Україна демонструє кілька значних покращень у веденні бізнесу. Одним з найбільш помітних покращень є сфера реєстрації бізнесу, де кількість процедур скорочено до 6, час на реєстрацію зменшено до 6,5 днів, а витрати становлять лише 0,5% від доходу на душу населення. Також відсутня вимога щодо мінімального статутного капіталу, що спрощує процес початку бізнесу. У сфері отримання дозволів на будівництво відбулося значне покращення: кількість процедур скорочено до 10, час зменшено до 72,5 днів, а витрати становлять 4,4% від вартості складу. Індекс якості контролю за будівництвом залишається на високому рівні – 12,0.

Однак, попри ці покращення, існують також суттєві ускладнення, які впливають на бізнес-середовище в Україні. Найбільші труднощі спостерігаються у сфері підключення до електромережі, де кількість процедур становить 5, час – 267 днів, а витрати – 353,2% від доходу на душу населення. Ці показники значно ускладнюють процес підключення до електромережі. Також є проблеми з вирішенням питань неплатоспроможності: процес триває в середньому 2.9 років, витрати становлять 40.5% від вартості майна, а рівень відновлення активів залишається низьким – 9 центів на долар. Індекс легкості ведення бізнесу, оцінює регуляторне середовище для бізнесу в країнах. Високий рейтинг в цьому індексі сприяє залученню ТНК завдяки підвищенню довіри інвесторів, зниженню витрат і ризиків, покращенню конкурентоспроможності та інфраструктурним перевагам. Отже, покращення рейтингу збільшує привабливість країни для ТНК, сприяючи економічному зростанню та розвитку. В цих сферах Україна має значний простір для покращень, щоб полегшити ведення бізнесу та залучення інвестицій, тому сприяння реформ, які полегшать діяльність ТНК в країні мають велике значення та відображаються у подібних рейтингах.

Окремо, слід дослідити Індекс Людського Розвитку, адже це стосується одного із найважливіших факторів виробництва – робочої сили. Високий ІЛР свідчить про наявність кваліфікованої та здорової робочої сили, що важливо для інвесторів, особливо у високотехнологічних галузях. Висока тривалість життя та загальний стан здоров'я населення вказують на соціальну стабільність, що знижує ризики для інвесторів. Високий рівень валового національного доходу на душу населення свідчить про потенційно високий споживчий попит, що є привабливим для бізнесу. Країни з високим ІЛР зазвичай мають кращу інфраструктуру та державні послуги, що створює сприятливі умови для ведення бізнесу. Високий ІЛР також може свідчити про ефективність урядових інститутів і сприятливе регуляторне середовище, що є важливим для інвесторів. Загалом, високий ІЛР робить країну більш привабливою для інвестицій, оскільки свідчить про сприятливі умови для бізнесу, низькі ризики та потенційно високу віддачу від інвестицій. Для ТНК Індекс людського розвитку демонструє рівень здоров'я, освіти та доходів населення. Високий ІЛР свідчить про

наявність кваліфікованої робочої сили, стабільну соціально-економічну ситуацію, кращу інфраструктуру та передбачуване регуляторне середовище, що зменшує ризики для бізнесу. Інвестування в такі країни також покращує репутацію компанії, демонструючи її соціальну відповідальність та етичність (рис. 3.4):

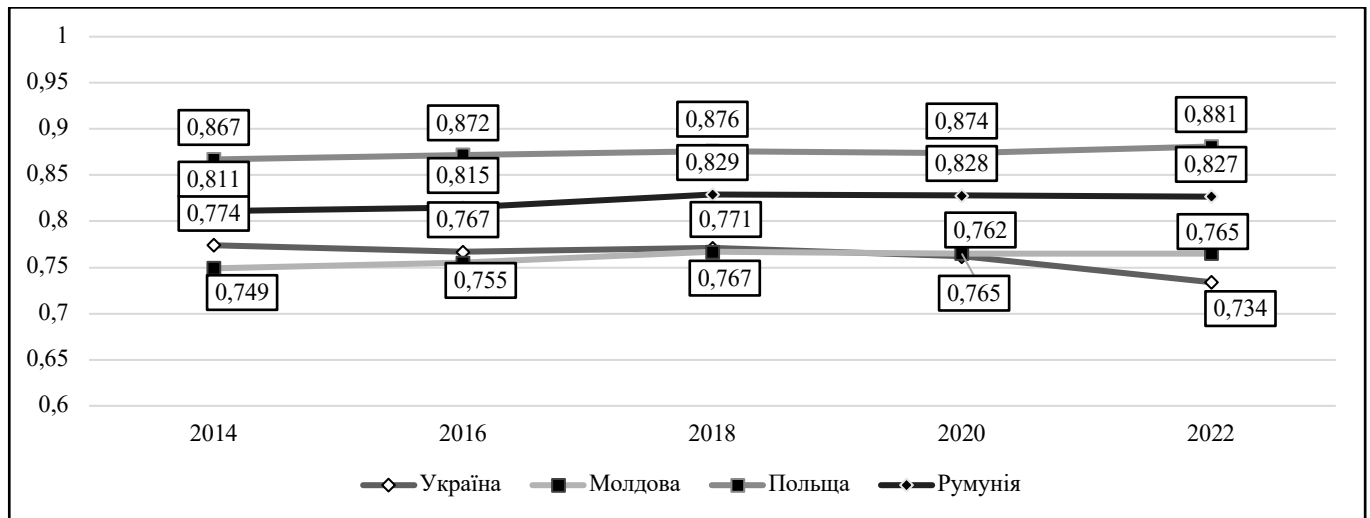

Рис 3.4. Динаміка Індексу Людського Розвитку, (у пунктах).

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [44].

Україна має відносно помірний ІЛР, однак порівняно високі показники з рештою країн-світу. Так, Україна, мала позитивну динаміку ІЛР, довге та здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя. У період з 1990 по 2022 рік значення ІЛР України зросло з 0,731 до 0,734, тобто на 0,4%. В 2016-2018 роках був відносний рост – 0,771 пунктів. Однак, в 2022 році опустився до 0,734. Так, наприклад з 2011 року значно покращились показники пов’язані з «Коефіцієнт нерівності суспільства», показник зменшився на 8,85 до 7,52 в 2020 та зріс до 7,8 в 2022 року. Також, слід відзначити сталість показників «Залученість в освітні процеси» та «Індекс розвитку з урахуванням нерівності», враховує нерівність у суспільстві, що дає більш точну картину розвитку. Для України цей показник становить 0,728, з втратою розвитку через нерівність на рівні 6.5%. Високий рівень ІЛР України є одним із факторів оцінки перспективи використання робочої сили Транснаціональними компаніями, особливо це характеризується залученість вітчизняної робочої сили у галузі «Інформаційні технології» та секторі «Аграрно-промислово комплексу». Також, згідно даних

Світової Організації Інтелектуальної Власності, в 2023 році Україна значно покращила свої позиції в контексті видатків (зі сторони держави) на НДДКР(0,3% від ВВП), Освіту(5,6% від ВВП).

Ключовим елементом в контексті залучення транснаціонального капіталу в національну економіку є порівняння певних економічних, фінансових показників, які пов'язані з параметрами: податкового навантаження, вартості робочої сили, електроенергії та інші параметри, які прямо чи опосередковано впливають на ефективність господарської діяльності ТНК (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика національних економік

	Україна	Польща	Румунія	Молдова
Корпоративний податок (у %)	18	19	16	12
Податок на репатріацію дивідендів (у %)	15	19	8	12
Податок на додану вартість (у %)	20	23	19	4
Середня заробітна плата (у доларах. США)	625	1922	1205	670
Відсоткова ставка (у %)	13,5	5,75	6,75	3,6
Вартість електроенергії (у доларах. США/к.л.в)	0,062	14,9	0,21	0,118
Індекс економічної свободи (у пунктах)	53,8	67,7	64,5	58,5

Примітка. Складено автором за даними джерел [41; 24].

Згідно представлених даних, Україна має порівняно нормальний податковий клімат та відносно дешеву робочу силу. В контексті залучення позичкового капіталу всередині країни, є не вигідним порівняно з усіма представленими країнами. Однак, середня З.П є найнижчою з всіх представлених. Також, значною перевагою є вартість електроенергії та інших ресурсів, які споживаються виробничими суб'єктами господарювання в країні. З представлених країн має порівняно незначний показник економічної свободи, однак у Світовому рейтингу займає адекватні позиції відносно стану національної економіки. Також, слід зазначити, значний вплив війни на показники. Так, наприклад на початку 2021 року, Банківська облікова ставка становила – 6,0%, однак вже наприкінці 2022 – 25%. Зокрема, основною причиною різкого погіршення внаслідок початку війни РФ проти України це – високий рівень інфляції, який сильно вплинув на всі вітчизняні галузі національної економіки.

Порівнюючи з попередніми роками, вона становила 5-9% річних, однак вже в 2022 році – 26,6%, що потребувало відповідних рішень з боку НБУ. Вже в 2023 році, інфляція значно сповільнилась до 5,1% річних. Однак питання зменшення облікової ставки буде безпосередньо залежить від темпів інфляції та стану на вітчизняному ринку капіталів. Задля залучення транснаціонального капіталу, питання потрібні відповідні умови стабільності фінансової системи країни та відносно помірні темпи інфляції задля збереження реальної вартості активів транснаціональної компанії (див. Табл. 3 2).

Однак, основною перевагою України в контексті залучення транснаціонального капіталу в національну економіку, це – природно-сировинна база. В контексті України слід розділяти на два аспекти це земельні та мінеральні ресурси. Розглядаючи представлені країни, за абсолютними показниками Україна має 41,3 млн/га площі для посіву, однак використовується всього 68,77%. В Польщі, всього наявно 11,1 млн/га площі, але використовується понад 80%, які вже задіяні вітчизняними аграріями. В Молдові площа менша в 10 разів та використовується понад 75%. Також, відомо про значну продуктивність української землі, що покращує позиції в контексті інвестиційної привабливості. Слід зазначити, вагомий вплив війни на АПК, в контексті збитків сектор отримує переважно, через забрудненість посівних територій та від безпосередньої тимчасової окупації військами РФ, тобто загальна площа занедбаних орних земель на проаналізованій території вздовж лінії фронту становить майже 1,4 млн га, з яких 57% знаходяться на території, яку контролює Україна. Ще 5,2 млн га оброблюваних українських земель з початку вторгнення перебували на окупованій території.

Таким чином, загальні втрати українських посівних площ (як занедбаних, так і захоплених Росією) становитимуть понад 6 млн га, або 18% загальної посівної площі України у 2021 році. Однак залишається значна частка не оброблювальних посівних територій, які потенційно могли б використовуватись транснаціональними корпораціями за умов залучення капіталу в національну економіку. Останнім елементом в контексті природно-сировинної бази виступають корисні копалини, яких в Україні за оцінками Forbes Ukraine в 2023 році оцінюються в 14,8 трлн. дол. США.

Питання сировини в контексті господарської діяльності Транснаціональних корпорацій переважно стосується підприємств, які орієнтовані на агрегатне або подетальне виробництво (рис. 3.5):

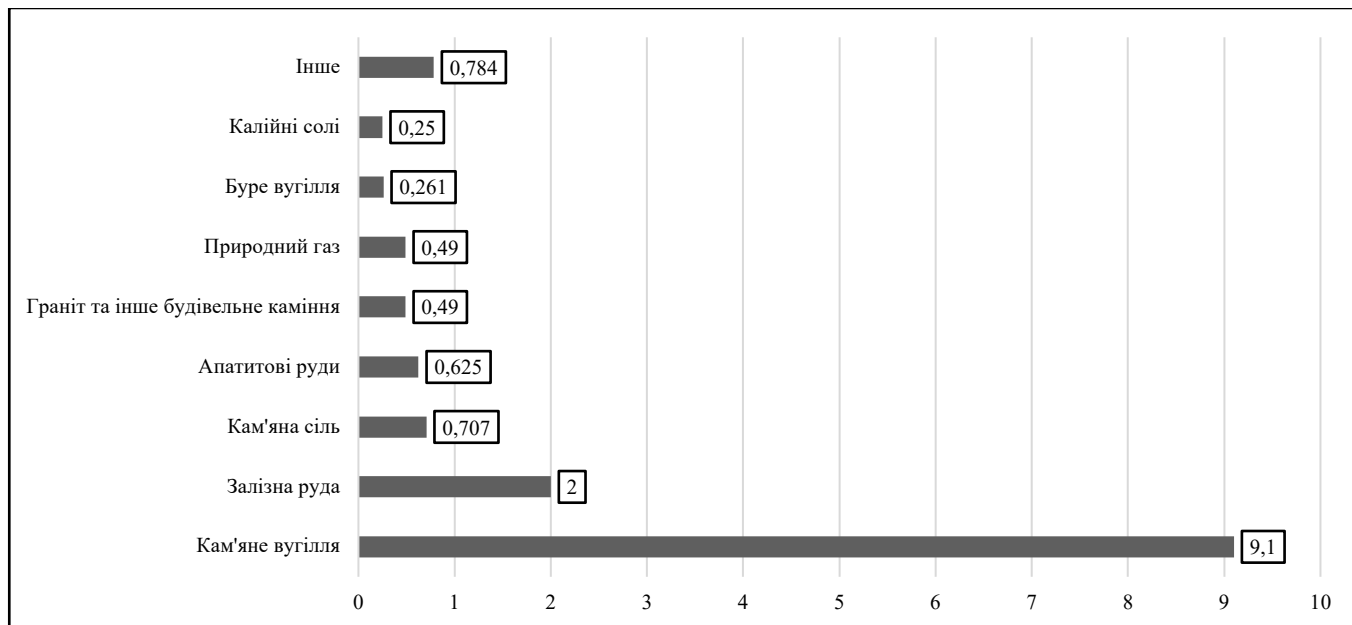

Рис 3.5. Структура сукупної вартості корисних копалин України, (трлн. дол. США). Примітка. Побудовано автором на основі джерела [26].

Згідно представлених даних в Україні найбільше всього кам'яного вугілля та залізної руди, які формують найбільшу частку ресурсів. Вугілля переважно використовується для споживання окремими малими суб'єктами господарювання, енергетичними компаніями, залізничним транспортом, виробництва коксу у металургії та в інших промислових процесах. Однак, залізна руда вже має порівняно ширше використання, а саме, основні похідними являються чавун та сталь. Чавун використовують для виготовлення литих виробів, таких як труби, двигуни, радіатори, корпуси машин та інші конструкції, де важливі міцність і довговічність. Сталь має значно ширше використання, від будівництва та машинобудування до трубопровідної інфраструктури.

Окремо слід виділити значні поклади літєвих руд та нафти та їхню роль в контексті залучення транснаціонального капіталу. Світова літєва промисловість стрімко розвивається завдяки переходу на електромобілі та використанню літєвих

батареї. Зростання попиту на літій призвело до різкого зростання його ціни на світових ринках. Ціна карбонату літію зараз перевищує 70 тис. дол. США за тонну, хоча нещодавно вона становила «лише» 13 тис. дол. США. Оскільки Україна є однією з небагатьох країн з великими запасами літію (за оцінками, до 10% світових запасів або 33 млн. тон літієвої руди) і гостро потребує ресурсів для розвитку економіки. В контексті нафти, можливе залучення ТНК задля розвідки та експлуатації родовищ відповідних родовищ. Тільки в чорному морі, в межах української економічної зони знаходиться нафти на 10 млрд. дол. США, а в частині західній Україні 345 млрд. дол. США.

Слід, зауважити, що при сталих темпах розвитку світової економіки та економік окремих країн, попит на товари, які містять ці елементи, що призведе до потреби залучення відповідної сировини або деталей продукції виготовлених із відповідної сировини.

Зважаючи на все вище зазначене, можна зробити висновок, що українська економіка має помірні перспективи залучення транснаціонального капіталу в національну економіку. Основними перешкодами виступають інституційне регулювання, податковий клімат, судова система та фактор корупції. Хоча український уряд за деякими позиціями покращив стан окремих вищезазначених елементів, зокрема – Закон «Про концесії».

Спірне питання стосується АПК та ринку землі, а саме відкриття доступу для іноземних покупців можливість купляти землю, а не орендувати. Україна, як відносно молода економіка, в окремих питаннях намагається балансувати відносно залучення транснаціонального капіталу.

Потенціал національної економіки значний, однак вітчизняний капітал має змогу набрати економічну вагу та створити значну конкуренцію дочірним компаніям великих ТНК. Питання та проблематика залученості транснаціонального капіталу в національну економіку України безпосередньо залежить від влади та настроїв населення відносно певних питань оперування та експлуатації вітчизняних національних ресурсів Транснаціональними корпораціями.

3.3. Вплив ТНК на розвиток авіакосмічної галузі України

Україна має багату історію та значний досвід в авіакосмічній галузі, яка сягає корінням ще в радянські часи. Основними напрямками цієї галузі є виробництво літаків, ракет, супутників та інших космічних апаратів, а також розробка технологій для авіації та космосу. Ключові підприємства включають державне підприємство «Антонов», яке відоме своїми транспортними літаками, такими як Ан-124 «Руслан» і найбільший у світі літак Ан-225 «Мрія». Конструкторське бюро «Південне» та завод «Південмаш» займаються розробкою і виробництвом ракетно-космічної техніки, включаючи ракети-носії серії «Зеніт», «Циклон» і «Дніпро». Національне космічне агентство України відповідає за координацію діяльності в сфері дослідження та використання космосу, а конструкторське бюро «Луч» розробляє ракетні комплекси і системи керування для авіації. Досягнення України в авіакосмічній галузі включають розробку та запуск власних супутників для наукових досліджень, зв'язку та моніторингу Землі. Головні виклики для галузі включають проблеми фінансування, які впливають на темпи розвитку і реалізацію нових проектів, необхідність модернізації виробничих потужностей та інфраструктури, а також забезпечення висококваліфікованими фахівцями. Незважаючи на ці труднощі, авіакосмічна галузь України має великий потенціал для розвитку і може стати однією з провідних у світі за умови належної підтримки та інвестицій [9, 11].

Розглядаючи авіакосмічну галузь України слід проаналізувати галузеву структуру, тобто основні підприємства, дослідницькі центри, навчальні заклади, які безпосередньо задіяні в процес господарські процеси та удосконалення галузі. В контексті авіабудівельних підприємств наявна ціла низка виробничих потужностей, яка дає змогу в замкнутому виробничому циклі створювати літаки, гелікоптери. Основним підприємством в галузі виступає АТ «Антонов», в структуру якого входять численні такі, як: АТ «Харківське державне авіаційне виробниче підприємство», АТ «Завод 410 цивільної авіації» та серійний завод «Антонов». Розглядаючи основні виробничі потужності вітчизняної авіакосмічної галузі слід також зазначити значну кількість авіа ремонтних заводів та моторо-будівельних, які мають велике значення

в контексті виробництва літаків: Луцький, миколаївський авіаремонтні заводи, одеський авіаційний завод та «Мотор Січ». Однак наразі виробничі підприємства, якими володіє держава отримують доходи переважно від надання та реалізації послуг, виготовлення на замовлення елементів літаків або окремих деталей [22].

Так, згідно представлених даних Україна та авіакосмічна галузь в окремі моменти свого розвитку мали значні показники експорту та позитивного торговельного балансу в галузі (рис. 3.6):

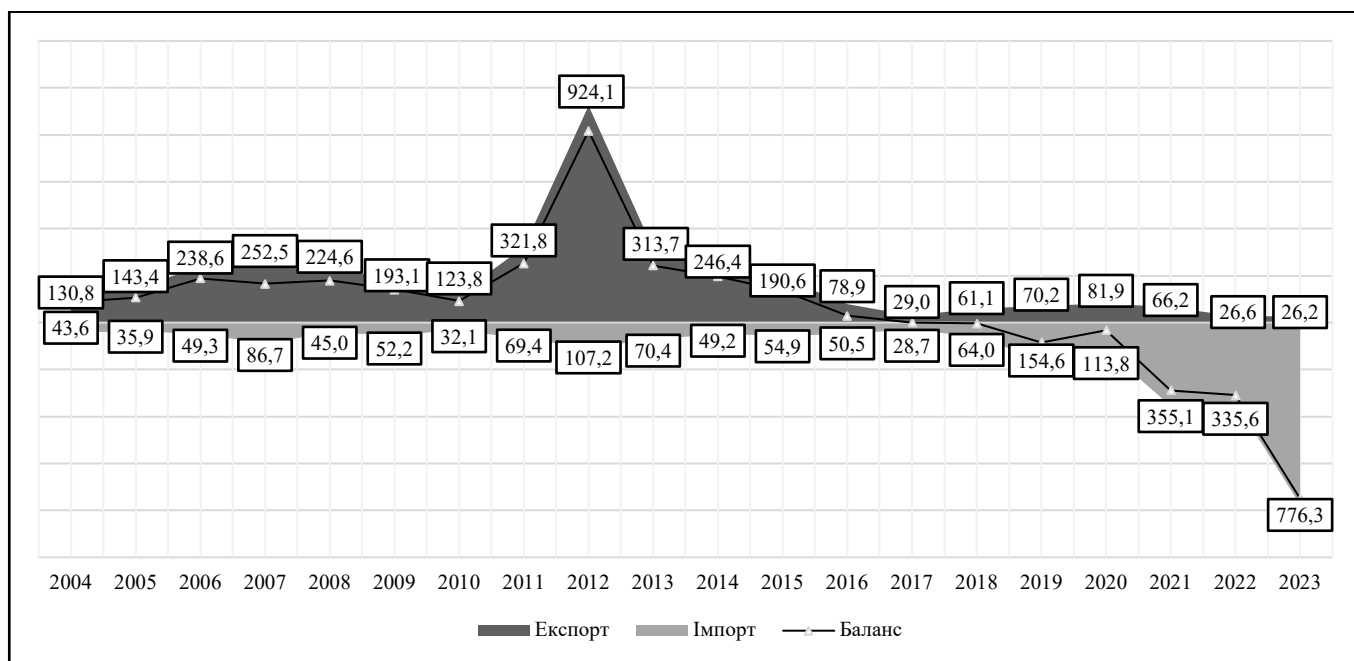

Рис 3.6. Структура торговельного обороту авіакосмічної галузі України, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [25].

Протягом 2004-2008 року була позитивна динаміка росту експорту, так з 2004 по 2007 роки сукупний ріст становив 81,6%. В 2008 році почався негативний ріст, однак він мав не значний вплив, адже в 2010 році почався різкий ріст по 2012 рік. З 123,8 млн. дол. США виріс на 347,01% до 924 млн. дол. США. Наступні роки була негативна тематика росту до 2017 року, протягом цього терміну експорт вітчизняної продукції впав на – 231,95%, вже в 2018 знову набула позитивного росту та в 2020 році досягла позначки 81,9 млн. дол. США. Однак 2017 рік став ключовим в контексті торговельного балансу галузі. Це став першим роком, коли ван набув негативного

значення, в -3,0 млн. дол. США. Розглядаючи пікові експортні доходи, які українська галузь отримала протягом 2011-2014 років характеризуються тодішньою політикою, тоді вітчизняна оборонна компанія ДП «Укроборонпром» реалізував продукції на понад 1 млрд. дол. США з яких понад 84% становила вітчизняна авіація. Тодішня географія експорту куди постачалась продукції мала таку структуру: країни Азії – 47%, країни Африки – 23%, СНД – 21%, Європа – 6% та 3% Америка.

Розглядаючи контекст впливу іноземних ТНК на розвитку національної авіакосмічної галузі, слід повторно зазначити певні моменти конкурентоздатності вітчизняних підприємств, виробничих потужностей, а також тодішню політичну кон'юктуру в українській владі. Якщо питання реалізації авіакосмічної продукції військового призначення мало комерційне питання поповнення та, як метод врівноваження дефіциту державного бюджету, то стратегія розвитку та залучення транснаціонального капіталу у національну авіакосмічну галузь мало категорично низькі пріоритети. Можна виділити такі основні виклики для галузі [21]:

1. Відсутність державних замовлень: Недостатня кількість державних замовлень, як у рамках ДОЗ (Державного оборонного замовлення), так і від авіаційних транспортних компаній на продукцію української авіаційної промисловості. Фінансові ресурси підприємств обмежені, а більш ніж 70% сировини та комплектуючих імпортуються.

2. Втрата ринків збуту: Скорочення обсягів виробництва призвело до втрати ринків збуту як для кінцевої продукції, так і для комплектуючих. Немає серійного виробництва літаків та вертольотів, що обмежує конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

3. Зниження науково-технічного потенціалу: Відставання від розвинених країн у науково-технічному та технологічному потенціалі, потреба в оновленні до 80% виробничих потужностей. Роз'єднаність між розробниками, виробниками та базами технічного обслуговування і ремонту авіаційної техніки. Втрата кваліфікованих фахівців через відсутність серійного виробництва, погіршення вікової структури кадрів.

4. Втрати від війни: Втрата та зменшення певних виробничих потужностей, а також нові виклики війни потребують значного залучення імпоротної сировини та товарів з цієї галузі. Так, наприклад в 2023 році, імпорт БПЛА цивільного і військового призначення станом 704,7 млн. дол. США або 92% всього імпорту, також елементи літаків, гелікоптерів та безпілотників, які Україна до цього майже не імпортувала становить 17,5 млн. дол. США, що свідчить про критичну потребу задля відновлення техніки. Висока залежність від імпорту сировини та комплектуючих (переважно від Китаю), що робить галузь вразливою до зовнішніх економічних змін.

Ці проблеми значно ускладнюють розвиток авіаційної промисловості та потребують вирішення для реалізації потенціалу галузі.

Розглядаючи стратегічні втрати можливості освоїти ринок цивільної авіації, а саме такі літаки, як: АН-418; АН-318; АН-218. Ці літаки за своєю конфігурацією мають різні призначення і характеристики, які роблять їх унікальними для своїх ринків. Стосовно «АН-418», це середньорозмірний транспортний літак, призначений для перевезення великих вантажів на середні та великі відстані. Він має високу вантажопідйомність приблизно 50-60 тонн і може літати на відстані до 4000 км з максимальним навантаженням, досягаючи швидкості до 850 км/год. Його можна порівняти з такими літаками, як Boeing C-17 Globemaster III та Lockheed Martin C-130J Super Hercules. АН-318 – це менший транспортний літак, який підходить для перевезення вантажів і пасажирів на середні відстані. Його вантажопідйомність становить приблизно 30-40 тонн, дальність польоту – до 3000 км, а максимальна швидкість – до 800 км/год. Аналогами можуть бути Airbus A400M Atlas і Boeing 737-700C. АН-218 являється середньомагістральний пасажирський літак, розроблений для перевезення пасажирів на середні та далекі відстані. Він може вмістити до 350 пасажирів і має дальність польоту до 7,500 км, досягаючи швидкості приблизно 850 км/год. АН-218 можна порівняти з Boeing 757, який має пасажиромісткість до 239 пасажирів і дальність польоту до 7,222 км, та Airbus A310, який вміщує до 280 пасажирів і має дальність до 9,600 км [21].

Літаки «Антонов» мають кілька конкурентних переваг. Вони відомі своєю високою вантажопідйомністю, надійністю та здатністю працювати в складних

умовах. Вітчизняні літаки також відрізняються універсальністю, що дозволяє використовувати їх для різних завдань, включаючи вантажні та пасажирські перевезення. Виробництво і експлуатація цих літаків є економічно вигідними, а компанія постійно впроваджує нові технології та модернізує свої моделі. Літаки «Антонов» також можуть бути налаштовані під специфічні потреби замовника, що підвищує їх привабливість на ринку. Вважається, що ідеальним ці літаки являються для ринків Азії та Африки (табл. 3.3):

Таблиця 3.3

Вироблені літаки вітчизняними державними підприємствами

	Назва	Тип	Всього збудовано
Транспортні літаки	АН-77	Військово-транспортний літак	0
	АН-132	Легкий турбогвинтовий вантажний літак	1
	АН-178	Військово-транспортний літак	2
	АН-188	Військово-транспортний літак	0
Вантажно-пасажирські літаки	АН-140	Вантажо-пасажирський літак	36
Пасажирські літаки	АН-148	близькомагістральний пасажирський літак	46
	АН-158	близькомагістральний пасажирський літак	7
	АН-180	широкофюзеляжний пасажирський літак	0

Примітка. Складено автором за даними джерела [22].

Згідно представлених даних, найбільш масовими літаками, які були вироблені за період незалежної України це АН-140 та АН-148. Деякі моделі, такі як АН-77, АН-188, та АН-180, ще не перейшли в стадію серійного виробництва. Інші, як АН-140 та АН-148, вже досягли значного обсягу випуску. Більшість моделей літаків, які підприємство «Антонов» мали змогу виробляти, наразі складно та дорого зібрати, через інтегрованість окремих систем літака. Однак, існує певний потенціал в модернізації та відновленні наявних літаків.

Розглядаючи вплив іноземних ТНК на вітчизняну галузь, слід відмітити значне втручання компанії «Boeing» в 2003 році. Вітчизняне підприємство та уряд країни вели переговори з НАТО відносно постачання «АН-124». Чинівники із штаб-

квартири НАТО повідомляли, що нині дедалі зростає політичний тиск з боку США, які зацікавлені у здачі в оренду власних «Боїнгів» С-17. Згідно інформації дипломатів НАТО, США вказують на те, що АН-124 не може приземлятися на всіх аеродромах і на те, що контракт з українською компанією може бути ненадійним.

Отже, розглядаючи всі наявні конкурентні переваги та актуальний стан найбільших підприємств вітчизняної галузі можна зробити висновок, що для вирішення основних проблем авіаційної промисловості України пропонуються такі заходи. Підвищення ефективності роботи галузі можливе шляхом корпоратизації (акціонування) об'єктів державної власності, створення великих компаній і концентрації в них активів із залученням іноземних інвестицій. Важливим є інтегрування української авіаційної промисловості у світову через кооперацію з провідними іноземними компаніями, особливо з державами-членами ЄС і НАТО. Необхідно впроваджувати інновації з технічного переоснащення підприємств на основі нових цифрових технологій та технологій роботизації промисловості. Розвиток принципово нових бізнес-процесів з організації виробництва, проектування та проведення наукових досліджень також є важливим напрямом [6].

Впровадження світових стандартів якості та сертифікації продукції авіаційної промисловості сприятиме підвищенню конкурентоспроможності. В контексті виробничої кооперації вже існує досвід країн Європейського Союзу, де об'єднання національних компаній дало змогу створити ТНК Світового масштабу. Так, наприклад корпоратизація та інтеграція підприємств української авіаційної промисловості дозволить залучити іноземні інвестиції та підвищити ефективність роботи. Airbus може допомогти в інтеграції українських компаній у світову авіабудівну індустрію через спільні проекти з виробництва літаків та комплектуючих. Спільна розробка нових авіаційних технологій та техніки дозволить використати інноваційні досягнення обох сторін, наприклад, у виробництві безпілотних літальних апаратів або нових моделей пасажирських та військово-транспортних літаків. Airbus також може сприяти модернізації українських авіапідприємств, впроваджуючи нові цифрові та роботизовані технології, що підвищить продуктивність та якість продукції.

Висновок до розділу 3

Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють важливу роль у розвитку національної економіки України, зокрема у ключових галузях, таких як агропромисловий комплекс (АПК), інформаційні технології, харчова промисловість, гірничо-металургійний комплекс та авіакосмічна галузь. Залучення ТНК до української економіки має як позитивні, так і негативні аспекти, які залежать від специфіки галузі та операційних умов. У галузі АПК, ІТ та харчової промисловості частка ТНК становить значну частину ринку (22-44%), що свідчить про привабливість цих секторів для іноземного капіталу. Водночас, значний внесок до податкових надходжень забезпечує гірничо-металургійний комплекс завдяки діяльності компанії ArcelorMittal. Основні виклики залучення ТНК включають інституційне регулювання, податковий клімат, судову систему та корупцію. Хоча український уряд робить кроки для покращення цих аспектів, зокрема через законодавчі ініціативи, такі як Закон «Про концесії», все ще існують суперечливі питання, наприклад, щодо ринку землі в АПК. Авіакосмічна галузь України потребує підвищення ефективності роботи, що можливе через корпоратизацію державних підприємств, створення великих компаній та залучення іноземних інвестицій. Інтеграція у світову економіку через співпрацю з провідними іноземними компаніями, такими як Airbus, може сприяти модернізації українських авіапідприємств, впровадженню інновацій та нових технологій. Спільні проекти з виробництва літаків та комплектуючих, а також розробка нових авіаційних технологій підвищать конкурентоспроможність галузі.

Отже, залучення ТНК до національної економіки та авіакосмічної галузі України має значний потенціал для економічного зростання та розвитку. Проте для максимізації цього потенціалу необхідно вирішити ключові інституційні та регуляторні питання, сприяти інноваціям та інтеграції у світову економіку.

ВИСНОВКИ

Таким чином, динамічний розвиток світової та національних економік неможливий без задіяння одного з ключових акторів сучасної економічної системи – ТНК. Їх залученість в світову економіку характеризується масштабною товарною та фізичною присутністю капіталів ТНК.

Глобалізаційний характер діяльності ТНК прослідковується у всіх аспектах господарської діяльності компанії, що підтверджується концентрацією результатів діяльності ТНК у значній частині благ що сьогодні споживається у світі.

Інтернаціоналізації національних капіталів ТНК являється об'єктивним процесом в процесі реалізації економічної експансії ТНК. Вони сприяють глобалізації виробництва, розширюють міжнародні ринки та розвивають технології, що стимулює місцевий економічний та світовий розвиток. Проте вони можуть призводити до економічної нерівності, втрати робочих місць, екологічних проблем та культурної гомогенізації, а також впливати на політичні рішення країн. Тому діяльність ТНК потребує ретельного регулювання для забезпечення справедливого глобального розвитку. Глобалізація надає ТНК можливості для диверсифікації фінансування та доступу до міжнародних ринків капіталу, знижуючи фінансові ризики та покращуючи умови для бізнесу. Оптимізована структура капіталу робить їх привабливішими для інвесторів і сприяє стратегічному розширенню. Здатність швидко адаптувати фінансову стратегію до змін є критично важливою для довгострокового успіху.

ТНК наразі являються основними каталізаторами розвитку Світової економіки, економік країн базування, а також безпосередньо тих, що приймають інвестиції. Ця динаміку прослідковується у впливі окремих ТНК на ріст світового ВВП, а також на зростання окремих економік, які приймають іноземний капітал.

Питання регуляторної політики являється ключовим в аспекті функціонуванні іноземної ТНК на території країни, а також величині використанні національних ресурсів країни. Це питання постало, коли ТНК стали частіше використовувати країни, що розвиваються та ті, що з перехідною економікою, як експлуатації

сировинних ресурсів, робочої сили, тощо. Відповідна ситуація відбулась в Гайані, де уряд довготривалий термін співпрацювали з іноземними ТНК задля створення взаємно комфортних відносин типу G2B. Однак побудова такого регуляторного поля потребує часу та системної кооперації та не завжди має позитивні результати.

Сучасна авіакосмічна характеризується посиленням конкуренції та незначною фрагментацією ринку на 4 основні країни. Слід відзначити поступове зростання ролі Китаю в авіакосмічній галузі та посиленням конкуренції зі США, що підтверджуються негативною динамікою двосторонньою співпрацею країн. Окремо, слід зазначити, що в окремих великих компаніях зберігається значна частка продукції військового призначення.

Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють важливу роль у розвитку національної економіки України, зокрема у ключових галузях, таких як агропромисловий комплекс (АПК), інформаційні технології, харчова промисловість, гірничо-металургійний комплекс та авіакосмічна галузь. Залучення ТНК до української економіки має як позитивні, так і негативні аспекти, які залежать від специфіки галузі та операційних умов. У галузі АПК, ІТ та харчової промисловості частка ТНК становить значну частину ринку (22-44%), що свідчить про привабливість цих секторів для іноземного капіталу. Водночас, значний внесок до податкових надходжень забезпечує гірничо-металургійний комплекс завдяки діяльності компанії ArcelorMittal. Основні виклики залучення ТНК включають інституційне регулювання, податковий клімат, судову систему та корупцію. Хоча український уряд робить кроки для покращення цих аспектів, зокрема через законодавчі ініціативи, такі як Закон «Про концесії», все ще існують суперечливі питання, наприклад, щодо ринку землі в АПК. Авіакосмічна галузь України потребує підвищення ефективності роботи, що можливе через корпоратизацію державних підприємств, створення великих компаній та залучення іноземних інвестицій. Інтеграція у світову економіку через співпрацю з провідними іноземними компаніями, такими як Airbus, може сприяти модернізації українських авіапідприємств, впровадженню інновацій та нових технологій. Спільні проекти з виробництва літаків та комплектуючих, а також розробка нових авіаційних технологій підвищать конкурентоспроможність галузі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАЛЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амелієа І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. «Міжнародні економічні відносини» / Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури., 2021. - 255 С.
2. Дорошенко. Т. Розвиток транснаціональних корпорацій та їх вплив на економіку. // Економічний аналіз. 2023. С.95-102.
3. Зінчук Т. О. «Міжнародні економічні відносини та зовнішньоекономічна діяльність». / Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури., 2021. 511 С.
4. К В. Сучасні тенденції розвитку міжнародної інвестиційної діяльності ТНК. // Економічний часопис. 2023. С.32-43.
5. Кухарик В. Сучасні тенденції розвитку міжнародної інвестиційної діяльності ТНК. // Економічний часопис. 2023. С.32-43.
6. Набок І.І, Торопова А.О. Міжнародне співробітництво України в авіаційній сфері. // АВІА-2021: тези доповідей XV міжнародної науково-технічної конференції. Національний авіаційний університет. – Київ, 2021. – С. 25.1-25.3.
7. Піддубняк Ю. Побоченко. Л.М. Надходження іноземних інвестицій в економіку України в умовах повномасштабного вторгнення // Політ-2024: тези доповідей XXIV міжнародної науково-технічної конференції. Національний авіаційний університет. – Київ, 2024. – С.154-156.
8. Побоченко Л.М Вплив пандемії COVID-19 на інвестиційну діяльність ТНК.//Трансформація функцій держави в умовах глобалізації: Дискусійна платформа, 19 травня 2021 року: тези доп. К., 2021. – С.81-91.
9. Побоченко Л.М. Вплив COVID-19 на авіаційні перевезення в світі. // АВІА-2021: тези доповідей XV міжнародної науково-технічної конференції. Національний авіаційний університет. – Київ, 2021. – С. 25.14-25.18.
10. Побоченко Л.М. Оцінка інноваційних позицій ТНК розвинених країн світу // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти: зб. наук. пр. Вип. 4. – 2019. – .91-103.

11. Побоченко Л.М. Регіональна структура витрат ТНК на дослідження та розробки: XI міжнародна науково-практична конференція, 09-10 вересня 2022 року: тези доп. – Одеса: ОНЕУ, 2022. – С.97-99.
12. Побоченко Л.М., Гіріч Р.Ю. Особливості інноваційної діяльності ТНК / Л.М. Побоченко, Р.Ю Гіріч // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнар. Наук-практ. конфер. , м. Київ, 26 травня 2022 р.: тези доп. К., 2022. ФМВ НАУ. – С. 169-172.
13. Тарасевич Н.В, Роль транснаціональних корпорацій у міжнародних економічних відносинах. // Науковий вісник: Одеського національного економічного університету. 2022. – С. 89-94.
14. Татаренко Н.О, Національні мобілізаційні моделі економічного розвитку і глобальні соціально-економічні інновації. // міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 14 травня 2021 р.: тези доп. – К., 2021. – С. 19-23.
15. У 2023 році посівні площі під зерновими культурами скоротяться на 22%. // Економічна правда. 2024.
16. Урбанович. О. Побоченко Л.М. Особливості діяльності ТНК у світовому створенні інновацій. // Політ-2024: тези доповідей XXIV міжнародної науково-технічної конференції. Національний авіаційний університет. – Київ, 2024. – С. 121.
17. Фліссак К. А. «Економічна дипломатія». / Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури., 2013. – 417 С.
18. Шкляр В. Сучасний стан та наслідки діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації світової економіки. // Економіка та управління: інші сфери економіки. ДУІТ. 2019. – С.125-133.
19. Шкурат. І.В. Транснаціональні корпорації у процесах глобалізації та їхній вплив на національні уряди: організаційно-правовий механізм. // Юридична наука. 2020. – С.13-17.
20. Америка хоче витіснити українські літаки з НАТО?. // Українська правда. [Electronic] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/06/24/2994363/>
21. Аналітична записка «Щодо реалізації стратегії відпродження вітчизняного авіабудування на період до 2030 року». //Національний інститут

стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/az-09.12.20_1-1.pdf

22. Інструмент для аналізу фінансових показників вітчизняних компаній // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vkursi.pro/>

23. Казахстан повертає собі активи «ArcelorMittal Теміртау». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gmk.center/ua/news/kazahstan-povertaie-sobi-aktivi-arselormittal-temirtau/>

24. Офіційний сайт Міністерства економіки України. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://me.gov.ua/>

25. Офіційний сайт Державної служби статистики України. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

26. Оцінка Forbes вартості усіх корисних копалин України. // Forbes Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://forbes.ua/money/viyna-za-resursi-forbes-otsiniv-vartist-vsikh-korisnikh-kopalin-ukraini-25042023-13255>

27. Чому Гаяну почали називати «Дубаєм» у Південній Америці. BBC Україна. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c84nngn9g9lo>

28. Annual report of «Airbus». [Electronic resource]. – Access: <https://www.airbus.com/en/investors/financial-results-annual-reports/2023-airbus-annual-report>

29. Annual report of «Amarco». [Electronic resource]. – Access: <https://www.aramco.com/en/investors/annual-report>

30. Annual report of «Amazon». [Electronic resource]. – Access: <https://ir.aboutamazon.com/annual-reports-proxies-and-shareholder-letters/default.aspx>

31. Annual report of «ArcelorMittal». [Electronic resource]. – Access: <https://corporate.arcelormittal.com/media/upipeqnl/annual-report-2023.pdf>.

32. Annual report of «BAE Systems». [Electronic resource]. – Access: <https://annualreport.baesystems.com/2023>.

33. Annual report of «ExxonMobil». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://investor.exxonmobil.com/sec-filings/section-16-filings>.

34. Annual report of «Safran». [Electronic resource]. – Access: <https://www.safran-group.com/finance/publications-results>
35. Annual report of The Boeing Company». [Electronic resource]. – Access: <https://investors.boeing.com/investors/reports/>
36. Annual report of Walmart». [Electronic resource]. – Access: <https://stock.walmart.com/financials/annual-reports/default.aspx>
37. Eurostat. European Commission. [Electronic resource]. – Access: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
38. GDP dynamic of Guyana. Trading Economics. [Electronic resource]. – Access: <https://tradingeconomics.com/guyana/gdp>
39. Global 500. Fortune Global. [Electronic resource]. – Access: <https://fortune.com/ranking/global500/>
40. Guyana natural resources management. Government Organization. [Electronic resource]. – Access: <https://guyanainvest.gov.gy/portfolio/oil-gas/>
41. International Monetary Found. [Electronic resource]. – Access: <https://www.imf.org/en/Home> (дата звернення: 10.03.2024).
42. OECD Data [Electronic resource]. – Access: <https://data.oecd.org/>
43. Statement regarding tragic accident in Kazakhstan. *ArcelorMittal*. [Electronic resource]. – Access: <https://corporate.arcelormittal.com/media/press-releases/statement-regarding-tragic-accident-in-kazakhstan> (date of access: 10.03.2024).
44. Statistics [Electronic resource] // UNCTAD. – Mode of access: <https://unctad.org/statistics> (date of access: 20.11.2023). – Title from screen.
45. The Guardian, Saudi Aramco’s \$161bn profit is largest recorded by an oil and firm [Electronic resource]. – Access: <https://www.theguardian.com/business/2023/mar/12/saudi-aramco-161bn-profit-is-largest-recorded-by-an-oil-and-gas-firmn>.
46. Top 100 biggest aerospace companies worldwide in 2022 [Electronic resource]. – Access: <https://people.defensenews.com/top-100/>
47. Trade statistics for international business development [Electronic resource]. – Access: <https://www.trademap.org/>

48. UN. General Assembly. Declaration on the establishment of a new international economic order. United Nations Digital Library System. [Electronic resource]. – Access: <https://digitallibrary.un.org/record/218450?ln=en> (date of access: 10.03.2024).
49. United nations digital library system [Electronic resource]. – Mode of access: <https://digitallibrary.un.org> (date of access: 20.11.2023). – Title from screen.
50. World Investments Report. UNCTAD. [Electronic resource]. – Access: <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report>
51. World oil supply and demand. [Electronic resource]. – Access: <https://www.statista.com/statistics/271823/global-crude-oil-demand/>